GÖTEBORGS UNIVERSITET
Utbildnings- och forskningsnämnden för lärarutbildning

Normalitet och avvikelser i barns och ungdomars fiktiva värld.

En litterär analys av barn- och ungdomslitteratur ur ett intersektionellt perspektiv.

Tina Carlsson, Viveka Johansson Krause, Michaela Kullberg

LAU 350
Handledare: Lena Martinsson

Examinator: Anna Nordenstam

Rapportnummer: HT06-1800-01

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Sociologiska institutionen

Abstract

Examinationsnivå: Examensarbete, 41 – 60 p

Titel: Normalitet och avvikelser i barns och ungdomars fiktiva värld. En litterär analys av barn- och ungdomslitteratur ur ett intersektionellt perspektiv.

Författare: Tina Carlsson, Viveka Johansson Krause, Michaela Kullberg

Termin och år: HT06

Institution: Genusvetenskapliga Institutionen, Göteborgs Universitet

Handledare: Lena Martinsson

Rapportnummer: HT06-1800-01

Nyckelord: barn- och ungdomslitteratur; intersektionalitet, etnicitet, genus, klass, ålder, sexualitet

Syftet med den här uppsatsen var att, utifrån ett intersektionellt perspektiv, analysera hur normer och stereotyper upprepades och utmanades i några nyutgivna svenska barn- och ungdomsböcker. Litteratur är något som alla barn och ungdomar kommer i kontakt med under sin skoltid. Då det skrivna innehållet kan påverka den personliga identiteten hos barn och ungdomar ville vi med vårt arbete medvetandegöra pedagoger om den fiktiva värld som barn och ungdomar möter i litteraturen. Vi anser det vara av stor vikt att litteratur för barn och ungdomar inte bara upprepar utan också utmanar normer och stereotyper. Läroplanen för grundskolan belyser även detta då den menar att eleverna ska ges utrymme att utveckla förmåga och intressen oberoende av könstillhörighet.

Vi valde att belysa kategorierna genus, klass, etnicitet, sexualitet och ålder samt hur de konstruerar varandra ur ett maktperspektiv. Vi valde vidare att ta med böcker som berör alla åldrar i grundskolan; bilderböcker, barnböcker och ungdomsböcker. Utifrån teoretiska perspektiv använde vi oss av två olika scheman för att kunna analysera vårt material: ett eget komponerat, som vi skapat utifrån våra valda kategorier, samt ett av Maria Nikolajeva, som utgår från att kvinnlighet och manlighet är varandras motsatser. Med hjälp av dessa scheman undersökte vi texten i alla böcker, samt även bilder där dessa förekom. Vi analyserade även julkalendern på SVT från 2006, LasseMajas Detektivbyrå, eftersom den baserades på de barnböcker vi valt för vårt arbete.

I vår uppsats kom vi fram till att stereotyper oftast förekom i den bakomliggande kulissen, men att de flesta av våra huvudkaraktärer utmanade genom att gå emot gängse normer. I barn- och ungdomsböckerna fann vi tydliga exempel på alla våra kategorier, och hur de konstruerade varandra ur ett maktperspektiv. Bilderböckerna var svårare att analysera utifrån vårt intersektionella perspektiv, men vi kunde ändå belysa en hel del exempel. Som pedagog gäller det att vara medveten om vad böckerna innehåller. Skolan spelar en viktig roll i att lyfta fram det som ses som avvikande och bryta de mönster som skapats runtomkring, för att avdramatisera stereotyper och normer. Som lärare måste vi värna om alla elever och få dem att känna sig lika värda oberoende av ursprung.

Förord

Vi som skrivit denna uppsats är tre lärarstudenter med gemensamt litteraturintresse. Vi har valt att analysera barn- och ungdomslitteratur utifrån ett intersektionellt perspektiv.

Tillsammans har vi läst, diskuterat och problematiserat litteratur som har varit relevant för vårt ämne. De skönlitterära böckerna har vi läst alla tre, men den teoretiska litteraturen delade vi upp emellan oss och diskuterade den sedan med varandra. Vi har arbetet både individuellt och gemensamt, vilket har fungerat bra. Under hela arbetsgången har vi dock pratat igenom allt kontinuerligt med varandra för förståelse och för att få ett enhetligt språk i uppsatsen. När vårt arbete började lida mot sitt slut satt vi alla tre tillsammans och gick igenom hela uppsatsen, petade i alla formalia och skrev slutdiskussionen.

Vi vill här passa på att tacka vår handledare, Lena Martinsson på Genusvetenskap, för all hjälp och konstruktiv kritik. Hon är den som har fått oss att gå framåt och slutföra vårt arbete. Vi tackar även Christian Pettersson för all datorsupport.

Göteborg 2007

Tina Carlsson, Viveka Johansson Krause, Michaela Kullberg

Innehållsförteckning

1 Inledning....3
1.1 Bakgrund och problemformulering....3
1.2 Syfte och frågeställningar....4
1.3 Disposition....4
1.4 Teoretisk anknytning och tidigare forskning....5
1.4.1 Intersektionalitet, ett socialt samspel....5
1.4.2 Typiskt stereotypiskt?....6
1.4.3 Under den (norm)ala maktens vingar....6
1.4.4 Att göra kön efter normer och stereotyper....7
1.4.5 Klass = etnicitet = sexualitet?....9
2 Material och metoder....11
3 Analys av barn- och ungdomslitteratur....13
3.1 Böckerna om Gittan och Pelle....13
3.1.1 Aktiva pojkar och passiva flickor?....13
3.1.2 Manligt och kvinnligt i bilderboken....14
3.1.3 Vuxna barn och frånvarande vuxna....15
3.1.4 Hur framställs etnicitet, sexualitet och klass?....16
3.1.5 Sammanfattande analys av Gittan- och Pelleböckerna....16
3.2 Lasse och Maja-böckerna....17
3.2.1 Widmarks Lasse och Maja....17
3.2.2 Smarta Maja, fega Lasse?....17
3.2.3 Utseende spelar roll (?)....18
3.2.4 Barn – vuxen....19
3.2.5 Överordnade män, underordnade kvinnor....20
3.2.6 Känsliga kvinnor och aggressiva män....21
3.2.7 Den heterosexuella normen....22
3.2.8 Vi och dom....22
3.2.9 Sammanfattande analys av LasseMaja-böckerna....23
3.3 Sandor slash Ida....24
3.3.1 Ombytta roller....25
3.3.2 Vem är det som är bög egentligen?....26
3.3.3 Typiska föräldrar....26
3.3.4 Finns det någon vuxen som bryr sig?....27
3.3.5 Skillnader som skapar gemenskap....27
3.3.6 Sammanfattande analys av Sandor slash Ida....29
3.4 Sammanfattande analys....30
4 Slutdiskussion....34
5 Referenser....36
5.1 Litteratur....36
5.2 Övrig media....37
6 Appendix....39

1 Inledning

1.1 Bakgrund och problemformulering

Alla barn och ungdomar kommer i kontakt med litteratur via förskola och skola. Böcker är en naturlig del av deras miljö och även om det skrivna innehållet inte alltid speglar omvärlden, tror vi att många barn kan ha svårt att skilja mellan fiktion och verklighet. ”Litteraturen har stor betydelse för den personliga identiteten” (Kursplanen i svenska. Skolverket, 2000-07). Som författare av denna uppsats anser vi därför att det är viktigt att böckerna inte bara befäster normer och stereotyper utan också utmanar dem och därför vill vi problematisera ämnet.

Som blivande lärare i svenska har vi många uppgifter; bland annat ska vi ge pojkar och flickor lika möjligheter att verka för jämställdhet. Enligt läroplanen för grundskolan, Lpo 94, har skolan ”ett ansvar för att motverka traditionella könsmönster. Den skall ge utrymme för eleverna att pröva och utveckla förmåga och intressen oberoende av könstillhörighet”(Lärarförbundet. 2001, s.10). Även läroplanen för förskolan, Lpfö 98, tar upp ämnet:

> Alla som verkar i förskolan skall hävda de grundläggande värden som anges i denna läroplan och klart ta avstånd från det som strider mot dessa värden. Vuxnas sätt att bemöta flickor och pojkar liksom de krav och förväntningar som ställs på dem bidrar till att forma flickors och pojkars uppfattning om vad som är kvinnligt och manligt. Förskolan skall motverka traditionella könsmönster och könsroller. Flickor och pojkar skall i förskolan ha samma möjligheter att pröva och utveckla förmågor och intressen utan begränsningar utifrån stereotypa könsroller (Lärarförbundet. 2001, s.26).

Vi som skrivit den här uppsatsen har läst Svenska eller Svenska för tidigare åldrar under lärarutbildningen och har litteratur som stort gemensamt intresse. Därför föll det sig naturligt att på något sätt ha litteratur som utgångspunkt i arbetet. Vi träffades tidigt i kursen och diskuterade vilket ämne vi skulle ha som ingång och fann det då intressant att se hur könsstereotyper framställs i barn- och ungdomslitteratur. Lena Kåreland, med flera, gav 2005 ut boken *Modig och stark – eller ligga lågt. Skönlitteratur och genus i skola och förskola* i vilken barnlitteratur analyseras ur ett genusperspektiv. Den läste vi i ett tidigt skede för att få en bild av hur man kan gå tillväga. Här fann vi dock att vi inte kunde tillföra så mycket mer inom ämnet. Efter ytterligare diskussioner kom vi in på begreppet intersektionalitet. [1] I stället för att bara titta på genusperspektiv valde vi nu att analysera barn- och ungdomslitteratur utifrån kategorierna genus, klass, ålder, sexualitet och etnicitet. Kåreland (2005) tar upp behovet av kunskap om hur pedagogers bakgrund styr deras val av litteratur för barn och ungdomar. Vi ville istället se om de olika kategorierna finns med i böckerna samt om de då upprepar eller utmanar samhällets normer och stereotyper. [2] I kursplanen för svenska i grundskolan står: ”Skönlitteratur, film och teater ger möjligheter till empati och förståelse för andra och för det som är annorlunda och för omprövning av värderingar och attityder. Därigenom kan motbilder formas till exempelvis rasism, extremismstereotypa könsrdler och odemokratiska förhållanden” (Skolverket, 2000-07).

Som blivande pedagoger i ämnet svenska vill vi med vår uppsats medvetandegöra andra pedagoger om innehållet i litteratur för barn och ungdomar. Som vuxna förebilder bör vi vara medvetna om de normer och stereotyper som finns i samhället och försöka utmana istället för att upprepa dem. Att börja med barn- och ungdomslitteraturen och iaktta dess innehåll är en bra start för förändringar. ”Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män, samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla” (Lärarförbundet. 2001, s.9).

---

1 Vi återkommer till begreppet i avsnittet om teoretisk anknytning.

2 I avsnittet om teoretisk anknytning tar vi närmare upp begreppen normer och stereotyper.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syfte

Syftet med vår uppsats är att utifrån ett intersektionellt perspektiv analysera hur normer och stereotyper upprepas och utmanas i några nyutgivna svenska barn- och ungdomsböcker.

Frågeställningar

-Hur gestaltas de litterära figurerna vad gäller manligt och kvinnligt?
-Finns det klasskillnader och hur kommer de till uttryck?
-Hur framställs etnicitet?
-Är heterosexualitet en given norm eller utmanas den?
-Hur görs ålder?
-Hur konstruerar de olika kategorierna, genus, klass, etnicitet, sexualitet och ålder, varandra?

1.3 Disposition

Vi har valt att dela in uppsatsen i fyra avsnitt. I det inledande avsnittet tas bakgrunden till arbetet upp där vi motiverar vårt ämnesval och förklarar varför vi anser det vara av stor vikt att belysa. Efter bakgrunden följer vårt syfte och vår problemformulering med frågeställningar. I den teoretiska anknytningen belyser vi termen intersektionalitet och dess olika maktordningar, såsom genus, klass, ålder, etnicitet och sexualitet. Inom dessa kategorier återkommer begreppen stereotyper och normer. Under samma avsnitt tar vi även upp hur tidigare forskning kring barn- och ungdomslitteratur och intersektionalitet sett ut och visar på varför det är relevant för vår uppsats.

I det andra avsnittet, Material och metoder, beskriver vi hur arbetsgången sett ut och urvalet av vår litteratur. Genomgående för det tredje avsnittet är våra egna bokanalyser. Vi har valt tre olika ålderskategorier; bilderboken, som främst tillhör förskoleåldern, barnboken, som är för mellanåldern, samt ungdomsboken, som främst riktar sig till tonåringar. Vid analys av böckerna har vi använt oss av två olika scheman, dels vårt eget komponerade (se bilaga 1) och dels ett skrivet av Maria Nikolajeva (1998) (se bilaga 2). Samtliga böcker har vi analyserat ur ett intersektionellt perspektiv, där vi lagt tyngdpunkten på genus, klass, etnicitet, ålder och sexualitet. En sammanfattning tas upp i slutet av analyserna och avsnittet avslutas med en sammanfattande analys av samtliga böcker, där vi jämför de litterära figurerna med varandra och även besvarar våra frågeställningar ur ett intersektionellt perspektiv.

Vårt sista avsnitt presenterar en slutdiskussion där vi lyfter fram våra slutsatser och också tar upp didaktiska reflektioner kring vårt arbete. Vidare funderar vi över hur vi kan arbeta med litteratur i framtiden, samt påverka andra pedagoger.

1.4 Teoretisk anknytning och tidigare forskning

1.4.1 Intersektionalitet, ett socialt samspel

Lena Kåreland, med flera, belyser genus inom skönlitteratur för förskole- och grundskoleelever. I boken *Modig och stark – eller ligga lågt. Skönlitteratur och genus i skola och förskola* (2005) analyseras barn- och ungdomslitteratur utifrån ett genusperspektiv. Författarna ser framförallt på hur kvinnligt och manligt gestaltas i barn- och ungdomsböcker och hur rörlig eller statisk beskrivningen av flickor och pojkar är. Kåreland, med flera, efterfrågar fortsatt forskning om hur olika faktorer som genus, ålder, klass och etnicitet hos pedagogerna spelar in vid deras val av skönlitteratur. Detta fann vi intressant, men valde istället att undersöka litteraturen utifrån dessa kategorier och hur de samspelar med och konstruerar varandra. Med dessa tankar dök ett relativt nytt uttryck upp: intersektionalitet.

Eftersom vi inte funnit någon forskning som på ett intersektionellt sätt analyserar barn- och ungdomslitteratur har vi hämtat infallsvinklar från andra områden. Lena Martinsson studerar i *Olikheternas paradigm – intersektionella perspektiv på o(jäm)likhetsskapande* (2005) hur normer om femininitet och maskulinitet står i förhållande till iscensättningar av klass i en europeisk industrikoncern. Martinsson betonar att man ska se på olika kringliggande kategorier för att med rätta kunna problematisera och förändra: ”När man strider mot könsföreställningar behöver man göra det på ett sätt som också undergräver föreställningar om exempelvis klass, sexualitet och ras”(s. 52). Man måste alltså se till helheten och inte klasskampen eller könskampen som enskildheter. Det finns en väv av faktorer som hör ihop. På liknande sätt ser vi i vårt material hur en kategori skapas genom att andra samverkar. I enlighet med Martinsson ser vi också att ”människor kategoriseras pågående för att de ska kunna tillskrivas mening, göras begripliga men också för att inlemmas i en social rangordning”(s. 19). Hon menar att den sociala positionen handlar om att man föds in i ett sammanhang av klass, kön och ras. Detta är bland annat en utgångspunkt när vi ser på maktförhållandet i våra analyser.

Intersektionalitet präglas av ett tvärvetenskapligt perspektiv och kan användas på olika sätt, av olika forskare och i olika sammanhang för att belysa olika kulturer. Ordet intersektionalitet är ett relativt nytt begrepp inom genus-, etnicitets- och sexualitetsforskning. Teoretiskt hör det hemma i traditioner som feministisk teori, queerteori och black feminism. Intersektionalitet kommer ursprungligen av det engelska verbet ’to intersect’, vilket betyder ’att genomskära’, ’att korsa’. Begreppet sätter sökarljuset på hur olika maktordningar samverkar. I likhet med flera andra begrepp som börjar med ’inter’ – intertextualitet, interferens, interaktion – handlar det om något annat och mer än att bara lägga den ena komponenten till den andra. Poängen är att de inte kan isoleras från varandra utan att något väsentligt går förlorat. Olika maktordningar konstruerar varandra ömsesidigt. De kan försvaga eller förstärka, komplettera eller konkurrera med varandra. Det handlar om ett komplext och dynamiskt samspel (www.genus.se). de los Reyes, Molina och Mulinari (2003) menar att begreppet tillhandahåller ”en teoretisk ram för analys av hur makt konstitueras utifrån socialt konstruerade skillnader som är inbäddade i varandra och som förändras i skilda rumsliga och historiska sammanhang”(s. 23).

Dessa skillnader, som de los Reyes med flera talar om, kan förklaras av Barlebo Wenneberg (2001) som skriver om socialkonstruktivism. Han menar att ”det sociala skapas genom en konstruktionsprocess, i den betydelsen att ”konstruktion” står för en medveten handling”(s. 70). Han utgår ifrån Berger och Luckmanns teori om socialkonstruktivism, och skriver att det finns tre grundvalar som socialkonstruktivismen är uppbyggd på: att samhället är en mänsklig produkt, att samhället utgör en objektiv verklighet och att människan är en social produkt. Människan av naturen har en tendens att utforma vanor. Dessa vanor sprids sedan som ringar på vattnet till andra människor. Därmed uppstår det ett stort antal institutioner som sträcker sig längre ut i samhället. Samhället är på så vis en mänsklig produkt. Barlebo Wenneberg förklarar vidare utifrån Berger och Luckmanns teorier att när människor föds in i samhället är dessa institutioner redan uppbyggda och människan tillägnar

sig dessa och tar dem för givna. Här har då en objektivering ägt rum, det vill säga att den sociala verkligheten existerar oberoende av de människor som befolkar den. Samhället är alltså en objektiv verklighet, men samtidigt en social konstruktion. Vidare lär sig barnen som växer upp saker och ting om den sociala verkligheten. De lär in den sociala världens normer och institutioner och blir sociala varelser då de tillägnat sig dessa. Därav blir människan en social produkt. Vanor är centralt när människor samspelar med varandra, menar Barlebo Wenneberg. Han skriver att det i detta uppstår en viss tendens till typifieringar, det vill säga att man tillskriver den andra parten i samspelet vissa typiska motiv för sina handlingar. Dessa typifieringar leder till att man börjar spela roller gentemot varandra.

1.4.2 Typiskt stereotypiskt?

Ordet stereotyp betyder enligt Svenska akademiens ordlista ”oföränderlig, alltid likadan; enahanda, enformig”(SAOL. 1989, s. 549). Men stereotyper utgörs också av ett brett forskningsområde inom olika vetenskapliga discipliner. Magnus Mörck (2002) skriver att det mest utmärkande för stereotyper är ”det schematiska förenklandet,den breda spridningen, det ständiga upprepandet och den ofta långa bakomliggande historiska traditionen”(s. 5). Mörck menar också att stereotyper inte handlar om enskilda individer utan kollektiva processer som individerna saknar kontroll över, där stereotyperna färgar vårt omdöme och gör att vi sorterar nya erfarenheter efter mönstret. Stereotyper kopplas också till makt där de som är utsatta för stereotypiseringar befinner sig i ett samhälleligt underläge. Stereotypen riskerar därmed att bli sann där den formar människors levnadsvillkor och självförståelse. Petersson och Hellström (2004) skriver att stereotyper enklast kan förstås som schablonartade föreställningar om personliga egenskaper utifrån uppfattningar om gruppmedlemskap och dess attribut. Förenklade föreställningar råder såväl om gruppen som om individen och det sätts likhetstecken dem emellan. Stereotyper kan komma i många skepnader och de kan förstärkas på många sätt. När en stereotyp väl rotat sig är den extremt motståndskraftig mot förändring. Vidare säger Petersson och Hellström att vi som individer vanligtvis har med oss stereotypa uppfattningar hemifrån. Uppfostran och uppväxt är av grundläggande betydelse för hur stereotyper vinner mark hos individen. Senare tar andra kanaler över, först och främst utbildning och skolgång. Som tidigare nämndes, i uppsatsens bakgrund, kommer alla barn och ungdomar i kontakt med litteratur i förskola och skola. Om litteraturen innehåller stereotyper påverkas förstås individerna. Efter genomförd utbildning är man i regel inte längre lika påverkbar i fråga om att ta upp nya stereotyper i sin föreställningsvärld, men befintliga stereotyper kan förstärkas ytterligare, till exempel genom arbetslivet och massmedia.

1.4.3 Under den (norm)ala maktens vingar

Som tidigare nämndes, innebär intersektionalitet att olika maktordningar konstruerar varandra. Makt är en ständigt pågående process som måste upprepas för att hållas vid liv, samtidigt som den omformas i takt med samhällets förändring (Bengtsson, 2005).

”Vi ingår alla i ett intersektionellt nätverk av samhällsstrukturer och maktaxlar, vilka definierar en rad livsvillkor för oss.” (Lykke. 2003, s. 49). I Lykkes artikel talar Haraway om begreppet ’inappropriate/d others’. Lykke menar att begreppet hänvisar till det intersektionella nätverk av maktaxlar i samhället, kring genus, klass, etnicitet, sexuell preferens, nationalitet etc. Dessa maktaxlar producerar social, kulturell, ekonomisk och politisk exklusion, som med andra ord gör grupper av människor ’inappropriate’, det vill säga opassande eller olämpliga i förhållande till andra. Ett exempel på exklusion kan till exempel vara högutbildade invandrare som i Sverige inte får de jobb de är utbildade för på grund av sitt namn. Ett annat exempel är kvinnor som utesluts från vissa arbetsplatser på grund av sitt kön och sin fysik.

Redan på 1700-talet blev människor, enligt teoretikern Michel Foucault, instoppade i olika fack. En slags normaliseringsprocess startade, och därmed också en maktutövning (Ambjörnsson, 2006). Normalitet är ett ord som är grundläggande inom queerteori. Normalisering är också kopplat till makt,

och detta är en av queerteorins utgångspunkter. Vidare skriver Ambjörnsson om Foucault att makt finns i allt: i mellanmänskliga relationer, i vardagliga möten, i samhällets institutioner, inom familjen och dig själv. Detta innebär, enligt Foucault, att makten både är förtryckande och skapande, negativ och positiv; ”Den är helt enkelt själva förutsättningen för våra identiteter” (Ambjörnsson. 2006, s. 48). I *I en klass för sig. Genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer* (2003) menar Ambjörnsson att makt – hur den fungerar, befästs och undergrävs – utgör kärnan i Michel Foucaults filosofiska tankegods. Enligt Foucault har den maktutövning som kommit att karakterisera länder i västvärlden förändrats väsentligt sedan upplysningstiden. Från att tidigare ha utövats genom vapen, skrämsel och materiella begränsningar, verkar makt alltmer genom att individer självmant anpassar sig till normer. Denna anpassning sker inte genom hot, utan istället med uppmaningen att man därigenom blir lyckligare. Under en sådan ordning, fortsätter Ambjörnsson, verkar alltså makten framför allt genom självsanering, självövervakning och självdisciplinering.

Enligt Elvin - Nowak och Thomsson (2003) är normer ett slags regler och självskrivna antaganden vilka sällan uttalas. De skriver vidare att normsystemet kan ses som ett system av myter, regler och antaganden, vilka med tiden kommit att tas för givna och sanna. Bestämmelserna eller normerna är ständigt i förändring i takt med samhällets utveckling och framfart. Ofta kommer ingen ens på idén att ifrågasätta dem. Men finns det ett liv utan normer? Vi kanske behöver normer i vårt sociala samspel? Hur normer upprepas och utmanas studerar vi i våra analyser.

Vi har också tagit fasta på Barbro Johansson som studerar barndomen som en kulturell konstruktion. Hon iakttar maktförhållandet mellan barn och vuxen i den nyutgivna boken *Barnen i konsumtionssamhället* (2005). Hon ser bland annat på hur kön och ålder görs med tingens hjälp, t ex kläder och leksaker, och även hur ålder skapas utifrån en given maktordning.

1.4.4 Att göra kön efter normer och stereotyper

Även bestämmelserna eller normerna för hur kön ska göras är i ständig förändring. För länge sedan, närmare bestämt ca 100 e.Kr. dikterade en man från Alexandria vid namn Philus:

> Det manliga är mer komplett och mer dominant än det kvinnliga, närmare besläktat med verklig handling, ty det kvinnliga är ofärdigt och i underordning och tillhör den passiva kategorin snarare än den aktiva. Så är också fallet med de två ingredienser som konstituerar vår livsprincip – det rationella och det irrationella. Det rationella som tillhör själen och förståndet är maskulint, det irrationella, känslans område feminint. Själen tillhör ett överlägsnare släkte än känslan, liksom mannen gentemot kvinnan (Hirdman. 2001, s. 19).

I enlighet med Hirdman och hennes syn på föreställningar kring manligt och kvinnligt kommer vi i våra analyser att titta på hur de litterära figurerna gestaltas. Kvinnor och män antas ha en uppsättning olika egenskaper, stereotyper som utgör deras kön. Till exempel förväntas kvinnor vara ”omvårdande, lättpåverkade, pratsamma, känslosamma, intuitiva och sexuellt loja; män antas vara aggressiva, envisa, tystlåtna, rationella, analytiska och promiskuösa” (Hirdman. 2001, s. 58). Dessa stereotypa tankar har alltså sedan långt tillbaka ett hårt grepp om den västerländska kulturen. För de flesta människor, säger Hirdman, är det dock en fråga om personliga erfarenheter, hur man upplever hur det är att vara man eller kvinna. Det är någonting som genomsyrar hela vår uppväxt, vårt familjeliv, våra sexuella relationer, hur vi uppträder och hur vi ser på oss själva i vardagliga situationer. Alla dessa, som Hirdman benämner 'socialisationsagenter', såsom familjen, skolan, kamratgruppen och massmedierna, tar det uppväxande barnet i sin famn. Barlebo Wenneberg (2001) tar också upp detta och han menar att för att födas in i samhällets normer och handlingsmönster så måste man internaliseras. Detta sker genom den sekundärsocialisation som skola och arbetsliv står för. Han påstår också att det bara är genom en sådan process som barn kan bli sociala varelser och få verkligheten att bli meningsfull. Därmed har människan blivit en social produkt.

Dock kan genusutvecklingen ta olika vägar. Olika kategorier såsom klassklyftor, etnisk mångfald, regionala skillnader, nationellt ursprung, migration och sexualitet leder till olika upplevelser i barndomen. Det innebär att människor konstruerar sig själva som maskulina eller feminina. Man intar en plats i vad Connell (2003) kallar genusordningen. Genus handlar framför allt om de sociala

relationer människor agerar inom. Dessa relationer som ständigt skapas är, påpekar Connell, socialt betingade. Det är inget som existerar före det sociala livet. Därav uttrycket att genus är ett ”socialt konstruerat kön” (Hirdman. 2001, s. 13). Själva ordet genus är ett ord för människans kön, men då avses inte det biologiska könet. Istället fokuserar genus på de olika roller män och kvinnor har i sociala sammanhang, det vill säga könsroller. Och, som Hirdman säger, ”man spelar sin könsroll därför att det biologiska könet regisserar fram det” (s. 13). Nihlén och Nilsson (2006) talar om att genus är ett kulturellt begrepp. De menar att det handlar om att förstå hur vi påverkas av att ständigt dela upp människosläktet i kategorierna manligt och kvinnligt. Feministen, existentialisten och filosofen Simone de Beauvoir har en gång sagt: ”Man föds inte till kvinna, man blir det” (Connell. 2003, s. 15). Connell anser att denna yttring även gäller män. Det vill säga att man inte föds maskulin, utan att det är något man lär sig och utvecklar under sin livstid så att man blir man. Däremot påstår Hirdman (2001) att den dramatiska skillnaden mellan män och kvinnor ligger i verbformen göra: ”Kvinnor görs, män gör” (s. 65).

I Carlsson Wetterberg och Jansdotters bok *Genushistoria. En historiografisk exposé* (2004) diskuterar Hirdman ’genuskontrakt’ och menar att detta är

> ...mycket konkreta föreställningar, uppspaltade på olika nivåer, om hur män/man, kvinnor/kvinna ska vara mot varandra: i arbetet – vilka redskap som hör till vem, i kärleken – vem som ska förföra vem, i språket – hur de ska prata, vilka ord de får använda, - i gestalten/den yttre formen, vilka kläder som är de tillåtna, hur långt håret ska vara, etc. etc. i all otrolig detaljrikedom (s. 121).

Hirdman fortsätter att resonera om att dessa osynliga men uppenbara genuskontrakt som 'ärvs' från den ena generationen till den andra är det som styr förhållandena mellan de båda könen. Själva ordet genus är hämtat från grammatiken, där det betecknar substantiv av olika slag – ’han’, ’hon’, ’den’ och ’det’. Genus härstammar från en indoeuropeisk ordstam som betyder ’att producera’, ’generera’. Genus har i många språk gett upphov till ord som betyder ’sort’ eller ’klass’. Hirdman förlänger detta grammatiska resonemang genom att tala om isärhållningens grunduttryck i arbetsfördelningen mellan könen och i föreställningar om det manliga och kvinnliga. Hon menar att det kan avbildas så här:

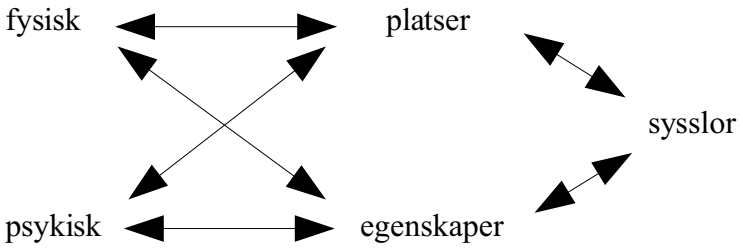

(Carlsson Wetterberg och Jansdotter. 2004, s. 118)

Hirdman skriver att dessa exempel ”är intimt hoplänkade och fungerar förstärkande, legitimerande, dialektiskt; sort 1 gör sak 1 på plats 1; sort 2 gör sak 2 på plats 2; därför att sort 1 gör sak 1 blir sort 1 sort 1. Är man på plats 2 gör man sak 2 och är en sort 2 etc.” (s. 118). Med sort menar hon genusformeringen. Könen formeras till ”hangenus”, ’han’, ’hans’ och ”hongenus”, ’hon’, ’hennes’. Denna uppdelning är meningsskapande och innebär också ett maktskapande därsort 1:s görande legitimeras genom urskiljandet och avskiljandet av en sort 2. Denna teori bygger på ett motsatstänkande, en dikotomisering där männen är det positiva och kvinnorna det negativa.

Med Hirdmans genusformering ovan fortsätter Stig-Arne Berglund (2000) med att

> vår kultur och vår värdegemenskap tillhandahåller en ”normalplan” för konstruktion av könsidentitet. Den innebär en ordning (manlig överordning och kvinnlig underordning) som anger ramar och regler för hur man skall vara och uppföra sig som flicka respektive pojke. Detta ger utslag i begränsade handlingsutrymmen, skillnader i manliga och kvinnliga rörelsemönster och typiskt könsspecifika sätt att relatera till omvärlden. Denna ordning äter sig in i sättet att tänka, känna, värdera och prioritera olika valsituationer. Den ingår i identitetsupplevelsen (s. 34).

Elvin – Nowak och Thomsson (2003) påstår att ”Kvinnor underordnar sig i tystnad och belönas för det, och män överordnar sig av bara farten. Allt i enlighet med de strukturer som könsmaktsystemet bygger på” (s. 43). Författarna menar att könsmaktsystemet fungerar efter två principer. Den ena principen är isärhållandet; det normala och det onormala. Den andra principen är den manliga normen. ”Det normala är så att säga definierat i termer som stämmer överens med hur män är, eller åtminstone uppfattas (av sig själva och andra). Det är som om männen skulle vara sådana som vi människor bör vara” (s. 50).

Även Ambjörnsson (2003) skriver om föreställningar om hur normer och stereotyper formar kön. Hon har studerat genusskapande bland gymnasietjejer där hon såg att ideal, föreställningar och handlingar var knutna till en normerande sexualitet.

Förutom Lena Kåreland, som nämns i början av detta avsnitt, stödjer vi oss på andra författare och forskare i våra analyser. Maria Nikolajeva, som skrivit *Barnbokens byggklossar* (1998), ser på barnböcker ur ett berättartekniskt perspektiv med paralleller även till äldre litteratur. Hon skriver bland annat om könsstereotyper och normer i äldre litteratur, som idag lever kvar och som utmanas på olika sätt. Som jämförelsematerial har vi även till viss del använt oss av Ying Toijer Nilsson och hennes bok *Berättelser för fria barn* (1978), där hon ser närmare på hur barnboken formats i takt med könsrollsdebatten på 1960- och 70-talet. Marika Andrae har också tittat på äldre litteratur. Hon har skrivit doktorsavhandlingen *Rött eller grönt? Flicka blir kvinna och pojke blir man i B. Wahlströms ungdomsböcker 1914-1944* (2001), och analyserar där ungdomsbokserien ur ett genusperspektiv. Hon menar på att ett kulturellt fenomen som flick- och pojkböcker signalerar att åtskillnad mellan könen har betydelse i vårt samhälle. B. Wahlströms bokryggar är färgade i rött, för flickböcker, och grönt, för pojkböcker. Andrae frågar sig om färgerna är symboler för ’stopp’ och ’gå’? Hon anser att det ytligt sett kan vara så då

> pojkarna rör sig friare i tid och rum, både i de enskilda äventyren och inom genren. Flickorna har trängre ramar. Socialt håller de sig inom en snävare krets, men har istället fler nära relationer än pojkarna. Pojkarna å sin sida har uttalade lojalitetsband och även gruppgemenskap. I fråga om uppfostring och könskonstruktioner är flickornas bana mer styrd mot anpassning, antingen i kvinnoblivandet eller i relation till andras önskemål och välbefinnande (s. 249).

Diekman och Murnen granskar populära barnböcker i *Learning to Be Little Women and Little Men: The Inequitable Gender Equality of Nonsexist Children's literature* (2004). De studerar böcker som rekommenderas till lärare och föräldrar. I dessa tittar de på hur könsdiskriminerande eller icke-könsdiskriminerande de är. Som nyckelord använder de sig utav stereotyper, ojämlikhet, familjeroller och ser på hur de olika könen representeras.

1.4.5 Klass = etnicitet = sexualitet?

Vid sidan av kön, manligt och kvinnligt, är klass, etnicitet och sexualitet tre faktorer inom intersektionalitetsbegreppet. Klass är, enligt Elvin–Nowak och Thomsson (2003) främst relaterat till yrke och arbetsvillkor, men framförallt är klass status. ”Klass är ett slags grund för människors möjligheter i livet” (s. 72). I fråga om etnicitet görs ofta, fortsätter Elvin-Nowak och Thomsson, en skillnad mellan dem som tillhör majoritetsbefolkningen och de som märkbart inte tillhör den. De fortsätter att prata om fördomar och schabloner vilket är kopplat till detta. ”Ett av kriterierna för särskiljandet av ‘svenskar – invandrare’ är nämligen ett avvikande utseende, till exempel i form av

mörkare hår och/eller hud" (s. 76). Schablonen bygger alltså på att invandrare är de avvikande och att majoritetsbefolkningen är den normala. I detta ligger viktiga maktaspekter. Vad gäller sexualitet anses heterosexualiteten vara norm. Enligt Ambjörnsson (2006) har queerteorin som utgångspunkt att heterosexualiteten är kulturellt, socialt och historiskt skapad. Man utgår ifrån att heterosexualiteten inte är given, utan man vill istället ta reda på hur den skapas, upprätthålls och fungerar. Man talar då ofta om heteronormativitet. Med det menar man de institutioner, lagar, strukturer, relationer och handlingar som håller heterosexualiteten vid makt, som något enhetligt, naturligt och universellt. Alltså, det som bidrar till att en viss sorts heterosexuellt liv framstår som det mest åtråvärda och naturliga sättet att leva. Som queerforskare problematiserar man heterosexualiteten som norm. Därmed blir homosexualitet en onormalitet. Vi föds in i en heterosexuell gemenskap, precis som vi föds in i system av kön, klass och etnicitet. Sexualiteten är alltså nära knuten till både kön, klass och ras. "Det är vita medelklassmän som är normgivande för vilken sexualitet som idag betraktas som normal. De vita medelklassmännens sexualitet knyts till en manlighet som associeras till kroppsstyrka och något slags tävling" (Elvin–Nowak & Thomsson. 2003, s. 84).

Slutligen kan man säga att 'vi och dem' samt 'makt' är två centrala begrepp inom intersektionalitet. De kategorier som vi har valt att analysera vår litteratur utifrån är klass, ålder, sexualitet, genus och etnicitet. Alla kategorier inbegrips i dessa två begrepp. Inom klass talar man om olika klasskillnader inom ålder är det vuxen-barnrelationer, inom sexualitet är det hetero-, bi- och homosexualitet, inom genus är det manligt respektive kvinnligt och inom etnicitet är det svenskar och invandrare. Alla kategorier har en motpol, en slags 'onormalitet' och inom alla grupper finns en maktstyrning. Därmed kan man också se att allt hänger ihop; "en samverkan mellan olika samhälleliga maktasymmetrier, baserade på kategorier såsom genus, sexuell preferens, klass, profession, ålder, nationalitet etc" (Lykke. 2003, s. 48).

Summering

Genom att stödja oss på forskning som behandlar barn och ungdomslitteratur, intersektionalitet genus, klass, sexualitet, etnicitet, samt stereotyper och normer söker vi uppfylla vårt syfte och frågeställningar. Syftet och frågeställningarna är att undersöka hur olika kategorier i barn och ungdomslitteratur konstruerar varandra och hur det upprepas och utmanas. Det är vår förhoppning att den nyvunna kunskapen inom detta område bidrar med utveckling för svensklärare i sin litteraturundervisning.

2 Material och metoder

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur normer och stereotyper utmanas och upprepas i svensk barn- och ungdomslitteratur. Ur ett intersektionellt perspektiv har vi valt att titta på hur de litterära figurerna gestaltas ur ett könsperspektiv samt även hur klass, etnicitet, ålder och sexualitet framställs.

Vår utgångspunkt var från början att analysera sex böcker ur tre olika genrer; bilderböcker, barnböcker och ungdomsböcker. Det hade varit intressant att undersöka fler böcker och då även böcker utgivna tidigare än år 2000, för att få en större bredd i analysen, men på grund av uppsatsens omfång valde vi att koncentrera oss på ett mindre urval. På Stadsbiblioteket i Göteborg fick vi en lista på de mest utlånade barn- och ungdomsböckerna under 2005 (se bilaga 3). Från den listan valde vi sex böcker som givits ut under 2000-talet och som skrivits av svenska författare. Att inga utländska författare fick representera vår valda litteratur berodde på att vi främst var intresserade av de svenska. Vi ville dessutom att böckerna skulle ha en jämn fördelning mellan pojkar och flickor i huvudrollen.

I kategorin bilderböcker valde vi *Gittan och gråvargarna* (2000) av Pija Lindenbaum och *Pelle hjälper en riddare* (2004) av Jan Lööf. Både Lindenbaum och Lööf är kända barnboksförfattare och deras böcker är ofta utlånade. *Gittan och gråvargarna* (2000) fick även Augustpriset 2000 för bästa barn- och ungdomsbok. Bland barnböckerna var våra första val *LasseMajas Detektivbyrå. Tidningsmysteriet* (2005) av Martin Widmark och Helena Willis samt *Vara ihop* (2003) av Thomas Halling. Såväl böckerna om Pelle och Gittan som mysterieböckerna om Lasse och Maja ingår i en serie och efter att ha påbörjat analysen av de valda titlarna blev vi nyfikna på de andra böckerna i serien. Var de skrivna på samma vis eller förändrades innehållet? Vi valde därför att ta med samtliga tre böcker i serien om Gittan och de två böcker om Pelle som fanns med på bibliotekslistan. Vi är medvetna om att *Gittan och gråvargarna* (2000) inte är med bland de mest utlånade titlarna under 2005, men då den blev uppmärksammad efter Augustpriset ville vi ändå ha med den.

Vidare valde vi att ta med ett urval av *LasseMajas Detektivbyrå* samt exkludera *Vara ihop* (2003). Författaren Martin Widmark och illustratören Helena Willis böcker om Lasse och Maja, *LasseMajas Detektivbyrå*, är en populär serie bland barn. Första boken som kom ut, 2002, var *Diamantmysteriet*. Sedan dess har det kommit ut ytterligare tio böcker [3] och nästa år planeras det komma ut ytterligare två.[4] *Tidningsmysteriet*, som kom ut 2005, fick samma år Spårhunden, tidskriften Jurys pris för årets bästa barn- och ungdomsdeckare. *Mumiemysteriet* fick andrapris av Bokjuryn 2005, barnensegen omröstning, i kategorin 7-9 år. I tidningen om barn- och ungdomskultur, *Opsis Kalopsis* (2006), skriver Agneta Edwards i en artikel om Widmark att LasseMaja-böckerna har gått på export till samtliga nordiska länder och till Färöarna. De är översatta till kinesiska, portugisiska, grekiska, koreanska och thai. På gång är också franska, arabiska och persiska utgåvor. Widmark kommenterar detta med att ”LasseMaja inte är kulturbundna, utan berör något grundläggande mellanmänskligt” (s. 21). Att vi gjorde ett urval av *LasseMajas Detektivbyrå* beror på att det finns elva utgivna böcker och vi ansåg att det räckte med sex för att få en bra bild av innehållet. Dessa sex böcker valdes ut slumpvis.

Av Pija Lindenbaum fick då inte bara *Gittan och gråvargarna* (2000*)* vara med i vår analys utan även *Gittan och fårskallarna* (2001) och *Gittan och älgbrorsorna* (2003). Jan Lööfs andra bok om Pelle heter *Pelle träffar en lokförare* och är utgiven samma år som den första, 2004. Bland böckerna om *LasseMajas Detektivbyrå* valde vi *Cafémysteriet* (2003), *Tidningsmysteriet* (2005), *Tågmysteriet* (2005), *Skolmysteriet* (2006), *Guldmysteriet* (2006) och senast utgivna *Saffransmysteriet* (2006). I samtliga bilder- och barnböcker har vi inte bara analyserat texten utan även bilderna, som ofta förtydligar texten. Detta har varit användbart för vårt intersektionella analysperspektiv.

---

3 Hotellmysteriet (2002), Cirkusmysteriet (2003), Cafémysteriet (2003), Mumiemysteriet (2004), Biografmysteriet (2004), Tågmysteriet (2005), Tidningsmysteriet (2005), Skolmysteriet (2006), Guldmysteriet (2006) och Saffransmysteriet (2006).

4 Zoomysteriet och Biblioteksmysteriet (2007)

Av våra två utvalda ungdomsböcker fanns ingen som ingick i en serie. Både *Sandor slash Ida* (2001) av Sara Kadefors, som fick Augustpriset för bästa barn- och ungdomsbok 2001, och *I taket lyser stjärnorna* (2003) av Johanna Thydell, som fick Augustpriset i samma kategori som föregående bok 2003, är mycket populära bland ungdomar. Kadefors bok har både en kvinnlig och manlig huvudrdl och passade väl in i vår analys, men då Thydells bok endast har en kvinnlig huvudroll valde vi efter läsning att inte ta med den.

Att ta med några andra mediaperspektiv än böckervar från början inte aktuellt, men då julkalendern på Sveriges Television (SVT) i år, 2006, handlar om Widmarks och Willis böcker om *LasseMajas Detektivbyrå* blev vi intresserade av att ta med den som jämförelse i analysen. Vi blev nyfikna på hur böckerna om Lasse och Maja hade behandlats i SVT:s filmatisering.

För att kunna analysera alla böcker, och även TV-serien, på liknande sätt satte vi ihop ett analysschema. Vi utgick från våra valda kategorier; manligt/kvinnligt, ålder, sexualitet, etnicitet och klass. Inom kategorierna försökte vi hitta olika utgångspunkter som vi upplevde passade in och som kunde hjälpa oss leta efter gemensamma saker i alla böcker. Även Maria Nikolajeva (1998) har komponerat ett analysschema. Hon har utgått från att kvinnliga och manliga egenskaper bygger på motsatser. Ett analysschema kan göra det lättare för en läsare att hitta stereotyper och iaktta hur de skildras, men det innebär inte att alla litterära figurer följer mönstret. Till exempel går Astrid Lindgrens Pippi Långstrump, enligt Nikolajevas schema, emot den typiska bilden av en kvinna/flicka, då hon är manligt skyddande, självständig, aktiv och stark.

3 Analys av barn- och ungdomslitteratur

3.1 Böckerna om Gittan och Pelle

Både böckerna om Gittan och de om Pelle följer ett för barnboken typiskt handlingsförlopp. Nikolajeva (1998) förklarar detta grundmönster: ”hem – uppbrott hemifrån – äventyr – hemkomst” (s. 37). Hemmet är tryggt, men det händer ingenting och därför måste huvudpersonen ge sig iväg på äventyr. Efter spännande, och ibland farliga, upplevelser återvänder hjälten hem med nya upplevelser och kunskaper i bagaget. I Pelle-böckerna ger sig den manlige huvudpersonen ut på äventyr och träffar på vägen sagofigurer i form av talande djur, drakar och riddare. Under resans gång dyker problem upp, här i form av trasiga tåg och en eldsprutande drake, men de löser Pelle galant och han återvänder hem med nya erfarenheter i bagaget och har utvecklats som människa. Även Gittan, som kvinnlig huvudrollsinnehavare, ger sig ut på äventyr där hon får lösa problem med ängsliga vargar, osjälvständiga får och ostyriga älgar. Hon blir stärkt av detta och förändras liksom Pelle.

3.1.1 Aktiva pojkar och passiva flickor?

I enlighet med Nikolajevas (1998) analysschema framställs Pelle som stark, rationell, självständig och aktiv. Han tar tag i problem när de dyker upp och kommer med bra och konkreta idéer. Pelle framställs som modig och tuff. Han vågar sig ut på äventyr och är inte rädd för att ge sig i kast med problem. I *Pelle hjälper en riddare* (2004) är han väldigt aktiv och löser problemen som riddaren har. Den andra Pelle-boken, *Pelle möter en lokförare* (2004), visar på en både aktiv och passiv huvudperson. Han tar även här tag i problemen som uppstår, men står stundtals handfallen.

I många bilderböcker med kvinnlig huvudperson skildras flickorna som passiva, svaga och inte särskilt utåtriktade (Kåreland, 2005). Gittan är i början av böckerna lik det traditionella flickidealet som det framställs av Eva-Lotta Hultén (2006), en försiktig och passiv flicka som när hon inte blir sedd och är arg för det, drar sig undan och drömmer om att bli befriad av någon annan. Här stämmer även Nikolajevas (1998) schema in då Gittan framställs som lydig, beroende och sårbar. När alla hennes kamrater i *Gittan och gråvargarna* (2000), hoppar från lekstugetak, klappar hundar, hoppar över leriga diken och håller i maskar står Gittan i bakgrunden. Hon vill inte slå sig eller lera ned sig. Inte heller hålla i en slemmig mask. Hon vågar nästan inget. Det är inte bara texten som förmedlar denna försiktighet hos Gittan. Även bilderna visar samma sak. Hennes ansiktsuttryck visar rädsla. När alla de andra barnen klappar hunden, står Gittan och drar i fröken Sonjas jacka. När kamraterna hoppar över diket, går Gittan försiktigt över på stenar. Och när Nils, ett av barnen, håller i en mask står Gittan i bakgrunden och smygtittar. På bild görs hon liten i jämförelse med sina kamrater, trots att de är i ungefär samma ålder. Det beror förmodligen på hennes osäkerhet och rädsla. Detta vänds dock ganska snart och huvudpersonen förändras från passiv till aktiv. Detta sker när hon träffar gråvargarna. Hultén (2006) skriver ” Jag hoppas att små flickor idag väljer en annan hjältinna än jag gjorde- en som inte nödvändigtvis är vacker men stark och modig och som inte går under på slutet”. Gittan som litterär figur har nog goda möjligheter att stå som förebild som en sådan hjältinna.

I *Gittan och älgbrorsorna* (2003) är Gittan till en början aktiv. Hon och Nils ska åka stjärtlapp ”med världens sus nerför backen”. I hissen ner säger Gittan: ”Min stjärtlapp går FEMTON-ARTON-SNABBT”. Hon är glad och förväntansfull över äventyret. De går tillsammans till pulkabacken, men där är så många andra barn och Gittan blir med ens liten och osäker. Bilden visar hur hon står handfallen och passiv i bakgrunden, medan de andra barnen är aktiva och hela tiden i rörelse. ”Gittan känner att hon kanske fryser. Det är nog bäst att jag går hem, tänker hon”. Väl hemma sitter tre uttråkade älgar framför hennes port och Gittan bjuder in dem till sig, där de kan få vara hennes brorsor. Nu börjar återigen en mer aktiv huvudperson ta plats. Hon styr och ställer med älgarna och talar om för dem vad de får och inte får göra.

I *Gittan och fårskallarna* (2001) agerar huvudpersonen aktivt nästan omedelbart, hon är inte alls så passiv och ängslig i början som i de två andra böckerna. På bilden ser hon lite ängslig ut då hon sitter vid poolen med sina föräldrar, men hennes ansiktsuttryck kan också betyda att hon är uttråkad. Hon vill hellre gräva i sand än sitta vid en pool. Hon tar initiativet till att lämna de vuxna vid poolen för att hitta sand att leka i. Väl vid stranden hittar hon några får som ligger och flämtar i värmen. Gittan är nu aktiv boken igenom; hon löser problem med mjölkning och mat, lär fåren att simma, klipper av dem pälsen så att de ska bli lite svalare och ordnar även lite kläder åt dem i fall de skulle börja frysa. Dessa aktiviteter ses dock, enligt Nikolajeva (1998), som typiskt kvinnliga. Gittan är omtänksam och omsorgsfull i sina handlingar och agerar milt när fåren inte vågar eller vill göra som hon säger.

3.1.2 Manligt och kvinnligt i bilderboken

I böckerna om Pelle existerar inte många kvinnliga karaktärer utan det är en manligt dominerad värld som beskrivs, både i text och bild. I *Pelle hjälper en riddare* finns bara ett fåtal kvinnor med: prinsessan som sitter inlåst i ett slottstorn, vaktad av den farliga draken, samt ett par kvinnor bland folket. Prinsessan framställs som väldigt passiv och svag; hon väntar bara på att bli räddad av riddaren. Den enda repliken hon fäller i boken är då riddaren bär ner henne från tornet: ”Åh, ädle riddare /.../ Tack för att ni räddade mitt liv!” Riddaren är av manligt kön och likaså borgmästaren, som figurerar först i slutet av boken. Dessa yrken är av tradition manliga och det förstärks här.

I *Pelle träffar en lokförare* får vi via Pelle höra om hans mamma, den enda kvinnliga karaktären i boken, men hon syns inte i bild. I slutet av boken kommer hon dock hem och undrar om Pelle har hunnit städa sitt rum. Denna kommentar fälls från köket, vilket gör att hon framställs som en stereotyp; en mamma har ansvar för kök och städning i hemmet. Lokföraren är av manligt kön och har ett manligt arbete. I övrigt i boken får vi genom bilderna möta människor vid järnvägsövergången, som alla är män, och djur vid tågstationen, som även de är av manligt kön. Detta ser man på kläderna och utseendet i allmänhet. Då Pelle upptäcker att han är väldigt sen hem får han rida på lokförarens katt, som ägaren påstår är snabbare än en motorcykel. För att förstärka detta påstående serman på bilden hur katten rusar förbi en motorcykel. Föraren är en man med långt skägg och många tatueringar och teckningen förstärker därmed en stereotypisk motorcyklists utseende och kön.

I båda böckerna om Pelle är bilderna på hans rum fulla av typiska pojkleksaker så som flygplan, tågbana bilar, riddare och robotar. Färgerna är klara och starka med vissa grå och bruna inslag. Konturerna är kraftigt markerade. Just färger och konturer kan enligt Kåreland (2005) kopplas till genus, där det manliga förstärks i ochmed det starka färgvalet.

Böckerna om Gittan är något annorlunda skrivna än de om Pelle. Här finns både manliga och kvinnliga karaktärer. I *Gittan och gråvargarna* går huvudpersonen på dagis. Det är åtta barn där, fyra tjejer och fyra killar. Personalen består av fröken Sonja och Robban. Här är könsrollerna jämnt fördelade. Fröken Sonja framställs som en typiskt kvinnlig fröken. Man ser på bilderna att hennes kroppsspråk och mimik är kvinnliga. *Gittan och älgbrorsorna* består av både manliga och kvinnliga individer. Huvudpersonerna är förstås Gittan och tre manliga älgar, som får agera som hennes bröder. Även bästa kompisen Nils finns till en början med i handlingen. Han försvinner dock snabbt då han, utan att märka Gittans tveksamhet, tar sig fram till pulkabacken för att åka med de andra barnen.

Enda gången vi får se något av Gittans rum är i *Gittan och älgbrorsorna.* Här är det pastelligt rosa, men när brorsorna kommer in där går plötsligt rummet i ljust grönt. Gittans leksaker består dels av typiska flickleksaker, som dockor, slott, och spegel, men även av pojksaker som bil, robot och lego. De andra Gittan-böckerna utspelar sig på dagis, i skogen och på en strand och är även de oftast målade med ljusa mjuka färger. Mjukheten och färgvalet signalerar, enligt Kåreland (2005) det kvinnligt veka och ljuvt flickaktiga.

3.1.3 Vuxna barn och frånvarande vuxna

Vuxna är ofta frånvarande i barnlitteraturen. Enligt Nikolajeva (1998) ska detta vara nödvändigt för att barnet ska kunna ge sig ut på äventyr eller utvecklas självsligt. I analysens utvalda bilderböcker är föräldrarna sällan närvarande. Dock finns andra vuxna med, men de är ofta i bakgrunden eller utmålade som passiva.

Pelle har, i båda böckerna, en huvudsaklig vuxenroll. Han löser problemen åt de, oftast, passiva vuxna. Det är Pelle som hjälper den gamle riddaren, i *Pelle hjälper en riddare,* med att ställa i ordning rustningen och att träna inför mötet med draken. Han är även den som till slut löser problemet med att oskadliggöra draken. Kåreland (2001) beskriver den här vuxen/barn-relationen med att: ” den vuxne har förbarnsligats medan barnet framstår som mer vuxet” (s. 52). I slutet av boken är det dock riddaren som blir hyllad stående på ett podium framför folket, medan Pelle sitter ner och knappt nämns. Det sker dock en växelverkan i Lööfs böcker, mellan barn och vuxna, som till exempel i *Pelle träffar en lokförare.* Här är Pelle driftig och hjälper apan, som är lokförare, med att laga loket. Han visar dock rädsla inför den stora katten, men blir snabbt lugnad av den vuxne apan som intygar att den är väldigt snäll. I slutet av boken får vi även se en aning uppgiven Pelle som inte riktigt vet hur han ska ta sig hem i tid så att mamma inte blir orolig. Här löser apan problemet genom att låta Pelle rida hem på hans stora snabba vildkatt.

I *Gittan och gråvargarna* får man bilden av Gittan som fast i en roll av hur en flicka ska vara, ända tills hon möter det verkligt farliga. Då ändrar hon sitt beteende och blir mer listig och vuxen. När hon kommer bort från sitt dagis och träffar gråvargarna ser man hur hon snabbt förändras. Hon blir kaxig och rädslan och osäkerheten är som bortblåsta. Det är nästan tvärtom vad som borde hända när ett barn går vilse i skogen och träffar på ett gäng vargar. Nu är det istället ombytta roller där Gittan är den modige ledaren och vargarna är fega. Hon fungerar som lekledare och sjunger godnattvisor för dem, smeker, tillrättavisar och tröstar dem. Gittan stoppar ner hela armen i en vargs gap för att ta upp en kotte, hon klättrar upp i en grantopp för att hjälpa vargarna ned, då de inte vågar backa. Genom att ta den vuxnes roll får hon kraft och mod. Nästa morgon när hon vaknar hos vargarna tänker hon ”Ingen har hittat mig. Då får jag hitta mitt dagis själv”.

De vuxna i *Gittan och fårskallarna* är mest intresserade av att ha semester och anpassar sig inte alls efter barnet. De vill bara ligga vid poolen och tycker inte att det behövs någon sand närman har semester. Gittan är uttråkad och går ner till stranden. Här intar hon en vuxens roll genom att ta hand om de varma fåren och se till att de klarar sig. Fåren blir som hennes barn. I slutet av boken får vi se Gittan och hennes föräldrar sitta på en restaurang. Det är sista kvällen på semestern och de vuxna skålar med varandra och verkar totalt omedvetna om dotterns äventyr. Av Gittan däremot får vi intrycket av att ha blivit starkare och mer erfaren. Boken igenom har hon haft ett plåster på knät, som varit en symbol för trygghet och barndom. I slutet slänger hon dock sitt plåster; det behövs inte längre då hon blivit självständig, vuxen och därmed trygg i sig själv.

Några vuxna i *Gittan och älgbrorsorna* syns nästan inte alls. Det är bara damen i hissen, som Nils och Gittan har sällskap med när de ska ut och åka pulka, och även någon av föräldrarna som på bilderna syns som en skugga vid två tillfällen. Gittan styr leken och informerar älgbrorsorna om vad som är tillåtet och förbjudet att göra inomhus. Trots att man via bilderna får intrycket av att Gittan är yngre än brorsorna, är det hon som agerar vuxen. Hon berättar för dem vad som är tillåtet och inte tillåtet att göra, och försöker sig också på någon form av uppfostran. Detta lönar sig dock inte. När brorsorna till slut börjar bli lite väl stojiga lockar hon med dem ut och de inser då att de i alla fall har det bättre utomhus. Gittan framställs i slutet som nöjd med tillvaron och har fått lite bättre självförtroende.

3.1.4 Hur framställs etnicitet, sexualitet och klass?

Av de åtta barnen i *Gittan och gråvargarna* har två utav dem ett annat etniskt ursprung än det svenska. Det är dels Nils som har ett tydligt asiatiskt utseende, och dels en annan pojke, vars namn man inte får reda på, men som har afrikanskt utseende med mörkbrun hy och svart krulligt hår. Trots sitt utseende har Nils dock ett väldigt svenskklingande namn. I *Gittan och älgbrorsorna* får vi återigen träffa Nils. Här nämns även att han har syskon och på bilden från pulkabacken förstår vi att de barn som har asiatiskt utseende måste vara hans systrar och bröder. I *Gittan och fårskallarna* får vi bilden av att semestern firas i ett land med medelhavsklimat, förslagsvis Grekland. Här finns dock bara bilder på andra semesterfirare, som vi kan anta kommer från andra nordiska länder. Hudfärgen på dessa personer är ljus, med vissa inslag av solbrändhet, och någon lokalbefolkning förekommer inte på bild.

Boken *Pelle hjälper en riddare* handlar om den nordiska medeltiden och alla rollinnehavarna har ljust eller grått hår; till och med hästens man är ljus. Likaså är det med personerna i *Pelle möter en lokförare*. Samtliga människor vid järnvägsövergången är ljushyade och de djur som förmänskligats i boken ger ingen bild av att ha ett annat ursprung än det svenska.

Prinsessan i *Pelle hjälper en riddare* sitter högt upp i ett torn, över både riddaren och folket. Både detta och det faktum att hon är prinsessa gör att man förstår att hon är av högre klass än de andre figurerna i boken. Riddaren, och även borgmästaren, är av lägre klass än prinsessan, men dock högre än folket.

Att det är en heterosexuell norm som styr i både Gittan- och Pelleböckerna, visas på olika sätt. I *Gittan och fårskallarna* visar bilderna på Gittans föräldrar och andra heteropar som sitter vid poolen och på restaurangen. I *Pelle hjälper en riddare* visas detta genom den manlige riddaren som ska rädda den sköna prinsessan.

3.1.5 Sammanfattande analys av Gittan- och Pelleböckerna

Böckerna om Pelle och Gittan har en gemensam nämnare; de ger sig ut på äventyr och reder ut situationer utan inblandning från vuxenvärlden. Båda huvudpersonerna följer i och med det bilderbokens mönster. Men medan Pelle för det mesta är aktiv och självständig växlar Gittan mellan att vara passiv och osäker till att bli aktiv och självständig. Förvandlingen från aktiv till passiv sker oftast när det dyker upp fantasifigurer, i form av vargar, får och älgar. Hon behöver alltså sina fantasifigurer för att få kontroll över sitt liv, till skillnad från Pelle som hela tiden har kontroll.

Pelle är en handlingarnas 'man' som tar tag i problem och löser dem, till exempel när han hjälper riddaren att besegra draken. Han är inte en figur som bryter mot några normer, utan agerar stereotypiskt på det sätt att han framställs som en aktiv och stark pojke och inte osäker och rädd. Gittan följer det stereotypiska mönstret för en flicka då hon ofta är väldigt ängslig och passiv, särskilt i närheten av andra barn. Men när hon tar sin tillflykt till vargar, får och älgar i fantasivärlden blir hon mer som en aktiv och modig vuxen och bryter då mot normerna. Man kan tydligt se Gittans förändring på bilderna; i sällskap med de andra barnen är hon målad med väldigt osäkert och ängsligt ansiktsuttryck, medan hon i sällskap med djuren ser stark och tillfreds ut.

Pelles miljö är vidare manligt beskriven, hans rum är fullt av typiska pojksaker. De klara tydliga färgerna förstärker texten och personerna är tecknade med skarpa konturer, vilket gör att de framträder tydligare. Gittans miljö är däremot pastelligt mjuk och till och med den starka röda färgen i *Gittan och gråvargarna* är mjuk och mild. Något som är intressant är hur färgerna i hennes rum, i *Gittan och älgbrorsorna,* förändras och går från rosa till grönt när älgarna kommer in i hennes rum. När älgarna lämnat hemmet är rummet återigen rosa. I Gittans rum förekommer typiska flicksaker, såsom hopprep, väskor, dockor och docksäng, men även vissa pojksaker som bil, robot och lego.

I Pelles hem är det mamman som styr, även om hon inte är närvarande annat än med en replik i *Pelle möter en lokförare*. I och med hennes kommentar om städade rum, som fälls från köket, får man bilden av en viss kvinnlig dominans i hemmet. Pelles fantasivärld är dock manligt dominerad, vilket gäller i båda böckerna. Det kan man tolka som att det är männen som styr ute i den stora världen och där även Pelle. Gittan har full kontroll över sin fantasivärld och den är, liksom hennes riktiga värld, relativt jämlik. Djuren är könsneutrala, utom älgarna som i och med att de är brorsor är av manligt kön. De människor som figurerar består av lika många pojkar/män som flickor/kvinnor.

Etnicitet, sexualitet och klass, som vi har med i våra frågeställningar, är kategorier som knappt existerar i våra valda bilderböcker. I *Gittan och gråvargarna* finns förvisso några barn med annat utseende än det svenska på dagis, men det är inget som lyfts fram som annorlunda. Dagiset speglar den multikulturella värld vi lever i idag. Pelle-böckerna däremot innehåller inte några karaktärer med icke-nordiskt utseende överhuvudtaget. Barn från andra länder kan här få svårt att känna igen sig. Prinsessan i *Pelle hjälper en riddare* är av högre klass än de andra karaktärerna, vilket man kan se på bilden i boken. Hon sitter högt upp i tornet och tittar ner. Även riddaren och borgmästaren i samma bok är av högre klass om än inte lika hög som prinsessan. De står i slutet av boken på ett högt podium och tittar ner på folket, vilka i och med det framställs som av lägre klass.

I dagens bilderböcker dominerar pojkar i huvudrollen. De framställs då, liksom Pelle, som modiga och aktiva och lämnar gärna hemmet för mer spännande aktiviteter. Böcker där flickor har huvudrollen domineras av passiva och svaga karaktärer och det kan vara svårt för läsarna att hitta viljestarka och tuffa förebilder (Kåreland, 2001). Vi bedömer dock Gittan som relativt stark. Hon vågar inte vissa saker, men har ändå styrkan att förändra sig själv och inte bli ett offer. Hon passar bra som förebild för både svaga och starka flickor medan Pelle känns som en stereotyp av en stark pojke. En känslig och försiktig pojke känner nog inte riktigt igen sig, men kan kanske bli stärkt av att läsa om Pelle ändå.

3.2 Lasse och Maja-böckerna

3.2.1 Widmarks Lasse och Maja

Valleby, den lilla staden där Widmarks LasseMaja-böcker utspelas, är en slags universell småstad. Kartan, som alltid finns med i början av samtliga böcker, visar hur Valleby ser ut. Där finns post, bank, skola, museum, tidningsredaktion, café, juvelerare, biograf, kyrka, kiosk och bibliotek: det som finns i de flesta länder. Alla böcker i serien är fristående och kan således läsas i vilken ordning man vill. Dock utspelas alla böcker, som nämndes ovan, ”i och omkring den lilla staden Valleby, där de flesta känner varandra och kyrkan står mitt i byn” (Widmark & Willis. 2002 – 2006, s. 9). Varje bok behandlar ett mysterium, som Lasse och Maja löser.

3.2.2 Smarta Maja, fega Lasse?

Lasse och Maja, de två huvudpersonerna i serien, är två tioåringar som är klasskamrater. De driver också en detektivbyrå tillsammans i den lilla staden Valleby, ”LasseMajas Detektivbyrå”.

Lasse och Maja är till synes ganska jämställda varandra. Men gräver man lite djupare i deras karaktärer ser man snart att Maja är den som är den mer skärpta av de två. Hon är den som är framåt och den som kommer med de flesta idéer och uppslag. Det är hon som gör att saker händer, i de flesta fall. Man kan dock se en förändring angående detta i de två senaste böckerna, *Guldmysteriet* (2006) och *Saffransmysteriet* (2006). Där är istället Lasse den mer framåtdrivande och idékläckande av de två.

Sveriges Television (SVT) sänder 2006 *LasseMajas Detektivbyrå* som julkalender. Jämför man Lasses och Majas karaktärer i böckerna med filmatiseringen förtydligas även Majas ledarskap här, om inte ännu mer på TV. Maja är oftast den som tar första steget, den som tar täten, även bildligt sagt, medan Lasse ibland står tillbaka och är mer räddhågsen av sig. Detta kan man också höra på deras röster, vilket naturligtvis inte framgår i böckerna. Majas röst är stabil, stark och kaxig, medan Lasse låter oerhört mycket yngre än vad Maja gör. Hans röst är ynklig, rädd, tveksam. Han känns feg. Detta konstaterande strider dock mot de förväntningar på genusstereotyper som finns i vårt samhälle. Maria Nikolajeva (1998) talar om genusstereotyper och menar på att pojkar och flickor, kvinnor och män, i böcker beter sig så som de förväntas göra utifrån derådande normerna (s. 64). Hon har, utifrån manlighet och kvinnlighet, satt ihop ett schema som bygger på motsatser (s. 65). Hon gör dock gällande att alla litterära personer inte följer schemat, men att det kan underlätta för oss att bedöma hur stereotypa personer skildras. Sätter man Maja och Lasse under lupp gentemot Nikolajevas mönster ser man att Maja har mer av mäns/pojkars egenskaper än av kvinnors/flickors. Hon är t.ex. skyddande, men ej sårbar, självständig, men ej beroende, aktiv, men ej passiv, analyserande, men ej syntetiserande och rationell men även intuitiv. Hon har självklart också kvinnliga egenskaper såsom att hon är intuitiv, som nämndes innan, och även omtänksam. Lasse befinner sig mer åt kvinnosidan. Han är emotionell och visar sina känslor mer än Maja gör, omtänksam, beroende och passiv, men även aktiv. Dock mer passiv än Maja. Här utmanar alltså Widmark könsrollerna. Hur Maja och Lasse skildras stämmer inte med de drag vi normalt associerar med kvinnlighet respektive manlighet.

3.2.3 Utseende spelar roll (?)

Vad gäller Lasses och Majas utseende, visar bilderna i böckerna, att de är rätt könsneutrala. Det som skiljer dem åt, och som visar på att de är av olika kön, är att Maja har långt hår, medan Lasse har kort, samt att Maja ofta bär kjol och Lasse har byxor på sig. Skulle man ta bort dessa ytterst få, men tydliga, könsmarkörer, skulle Lasse och Maja se exakt likadana ut. I de flesta av böckerna har också Maja rödrosiga kinder samtidigt som Lasse är fräknig. Det kan tolkas som att rosiga kinder är mer kvinnligt om man associerar till kvinnliga tillbehör som smink. Fräknar förknippas ofta medbusighet. Ta ett exempel som Pippi Långstrump, som räknas som en pojkflicka. Hon är urtypen för schablonen om hur en kvinna inte ska vara. Därutöver har hon en näsa som är ”alldeles prickig av fräknar” (Nikolajeva. 1998, s. 68). Även Anne på Grönkulla passar in på denna 'icke-schablon'. Hon karakteriseras också som en urtyp för pojkflicka. Vi associerar alltså inte hennes drag med de typiskt kvinnliga. Hon avskyr traditionella kvinnosysslor, men är duktig i utomhusaktiviteter på pojkarnas villkor (Nikolajeva. 1998, s. 81). Dessutom har hon ett ansikte som var ”mycket fräknigt” (Nikolajeva. 1998, s. 74). Dessa två pojkflickor är busiga i den bemärkelsen att de inträder i de manliga normerna. Fräknighet kan vara en bild av detta.

I övrigt är det stor skillnad på hur män och kvinnor framställs i fråga om utseende. Det manliga könet beskrivs ofta som starka karlar. Det är inte deras utseende som förtydligas, utan deras styrka. I *Tågmysteriet* (2005) sitter polismästaren, Lasse och Maja i en kupé och väntar på att tåget ska gå. Då kommer prästen in, stånkandes och dragandes på en väldigt tung väska. Han försöker lägga upp den på hyllan ovanför sätena, men lyckas inte. ”Tillåt mig, säger polismästaren och kastar upp väskan med en duns på hyllan” (s. 20). Längre fram när prästen måste besöka toaletten, vill han ha väskan med sig och polismästaren ”lyfter ner den tunga väskan med en hand” (s. 33). Även när konduktören Agneta Wikander ramlar fångar polismästaren upp henne ”i sina starka armar” (s. 27). Fritiof, lokföraren och likaså polismästarens gamla brottarkompis, som vigt hoppar ner på perrongen har ”stora armmuskler” (s. 17). Bilden visar även hans väldigt håriga armar, en indikation på manlighet. När polismästaren och Fritiof träffas på tågstationen börjar de på lek att brottas på perrongen. De gör detta, dels för att visa på sin styrka hos den andre parten, och dels för att visa folk runtomkring vad de går för. ”Män tänder på att vara överordnade” säger Ambjörnsson (2006, s.102). Därav deras karaktärsdrag; hårdhet och aggressivitet. När Maria Gonzales de la Cruz i *Guldmysteriet* säger att polismästaren skulle bli en utmärkt flamencodansare, säger han att han ”aldrig varit så mycket för att dansa. Jag tycker bättre om brottning /.../ Jag kanske ska visa ett par grepp?” (s. 29). Män vill visa på sin styrka för att imponera,

både på det egna könet och så även det andra.

Kvinnorna däremot beskrivs på ett annat sätt. På Café Marsaan jobbar t.ex. Sara Bernard som är servitris och även hennes mamma Ulla Bernard som är konditor. Café Marsaan är ”ett klassiskt konditori där personalen bär spetsförkläden och hårband” (Jansson, 2006). Citatet, skrivet av Malena Jansson, syftar till SVT:s julkalender, men kan även överföras på böckerna i serien. Både Sara och Ulla bär dessa spetsförkläden med tillhörande huvudbonad, och genom deras förkläden är bröstvårtorna tydligt avtecknade. En annan kvinna i *Cafémysteriet* (2003) är Siv Leander. Hon arbetar i Muhammed Karats juvelerarbutik. Varje dag köper hon fikabröd på Café Marsaan, men nu när caféet har blivit rånat tre gånger vågar hon inte gå dit mer. Hon säger: ”Muhammed och Ture brukar vilja ha var sin kanelbulle, men jag nöjer mig oftast med ett enkelt rån /.../ Hur skulle det se ut, om jag åt en hel kanelbulle varje dag? Även en dam i min ålder måste tänka på figuren” (s. 38). På bilderna av Siv i böckerna ser man henne som en äldre grå liten dam, inte särskilt fixerad vid sitt utseende. I SVT:s julkalender däremot är hon framställd som en erotisk kvinna, snygg och fräsch med stora glittrande juveler på sig. Hela hennes väsen andas erotik. I *Tidningsmysteriet* (2005) betonas också vikten av att vara smal och snygg. Pia Penn-Tax är en överviktig kvinna som är fotograf på Vallebybladet. Hon har varit fyllig ända sedan barnsben och tyckt att hon varit tjock och ful. På grund av detta har hon bantat i större delen av sitt liv. Som barn blev hon retad för detta. Men nu, när hon träffat sin man Karl Tax, tycker hon bättre om sig själv. I *Tågmysteriet* skildras servitrisen på tåget på följande sätt: ”Hon har svårt att klättra uppför stegen i sin trånga kjol och sina små eleganta skor” (s. 48).

Kvinnors kroppar har i alla tider exponerats mer än det manliga könets och det sätter press på att alltid vara smal och snygg. Det ger en skev bild till tjejer att de ska vara smala för att må bra, eller för att få en pojkvän/man, som Pia Penn-Tax. Och servitrisen som ovan beskrevs ha trång kjol och små eleganta skor ger också en stereotyp bild av hur kvinnor ska se ut.

Som synes så beskrivs kvinnor och män på olika sätt. Männen gestaltas genom sin styrka och kvinnorna genom sin kropp.

3.2.4 Barn – vuxen

Polismästare Randolf är en karaktär som, liksom Lasse och Maja, är med i varje bok. Han är en lätt överviktig man i den övre medelåldern. Polismästaren tar hjälp av Lasse och Maja vid varje nytt fall. Han kallar dem för ”mina små assistenter”. Trots att han kallar dem för små, är det inte på ett nedvärderande sätt. Han behandlar Lasse och Maja som likvärdiga honom själv. Man kan inte se någon makt här i vuxen-barn-relationen, det är mer som en vuxen-vuxen-relation. Fastän polismästaren vet att de är barn, vet han också att de är duktiga på det de gör. Han ser dem som sina kollegor. Dock finns det tecken på de vuxnas maktutövande över barnen. I *Tågmysteriet* säger konduktören Agneta till Maja, vid prat om kärlek: ”Lilla vän. Jag är inte säker på att du skulle förstå. Du är nog för ung än” (s. 69). Och i *Skolmysteriet* (2006) säger fröken Gun ideligen ”Lilla Maja” när hon pratar med henne. Sist i boken har fröken Gun skrivit ner alla fall på svarta tavlan som Lasse och Maja har löst: ”Grattis lilla Maja och Lasse till alla lösta fall” (s. 90). Både Agnetas och Guns sätt är nedvärderande. Man ser alltså ett tydligt maktperspektiv vad gäller vuxen-barnrelationen. Denna makt är dock bara riktad mot Maja, som ju faktiskt är den som är mer ”vuxen” av Lasse-Maja-duon. Här har vi en typisk intersektion där kön och ålder tillsammans gör Maja till något undervärderat. Barbro Johansson (2005) skriver om att det finns en maktordning som gynnar vuxna på barns bekostnad. Hon frågar sig om barn vill bli behandlade som barn i betydelsen att bli bemött med överseende och tillrättavisningar. Kan de inte bli bemötta med respekt för de individer de är oavsett kategorierna ålder, kön, etnicitet etcetera? ”Finns det något egentligt värde i att betrakta våra medmänniskor som ”representanter” för det ena eller andra?” (s. 216).

I julkalendern på SVT har polismästare Randolf en annan karaktär än i böckerna. På TV lämnar han över i princip allt grovgöra till Lasse och Maja och är bara med vid själva upplösningen. I böckerna är han emellertid mer närvarande. Likväl är det så att Lasse och Maja är ovanligt smarta och det är deras nyfikenhet och förmåga att se det, enligt vuxna föreställningar, omöjliga som för dem fram till

brottens lösning.

3.2.5 Överordnade män, underordnade kvinnor

Lasse och Maja rör sig alltså i detektivbranschen, vilken får betecknas som typiskt manlig. I böckerna om *LasseMajas Detektivbyrå* stöter vi på många olika branscher och yrken. I till exempel *Skolmysteriet* träffar vi på bland annat skolvaktmästaren Risto, servitrisen Sara Bernard, skolfröken Gun, skolsyster Mary, biografvaktmästaren Zorban, rektor Ahlberg och prästen. Här ser vi en tydlig könsfördelning över yrkena. De omvårdande yrkena som skolfröken och skolsyster är kvinnligt tillsatta medan de högre tillsatta posterna, rektor och präst, har tillsatts av män. Dock är prästen av kvinnligt kön i SVT:s julkalender 2006. De båda vaktmästaryrkena innehas också avmän, vilket kan associeras med att män antas vara mer tekniskt kunniga i en allt-i-allo-tjänst som detta yrke. Nihlén och Nilsson (2006) talar om att uppdelningen av tjejers och killars intressen som barn är starkt sammanlänkade med kvinnors och mäns val av arbete som vuxna. De visar på tjejers omvårdande karaktär och killars teknikintresse. Idag är det dock mer accepterat med tjejer i en killdominerad hobbysfär, men tvärtom är det sällan. Elvin–Nowak och Thomsson (2003) skriver att män ofta jobbar inom teknik och industri medan kvinnor befinner sig inom vård och omsorg.

Vidare så har Sara Bernard, som är servitris på Café Marsaan, även hon en typisk kvinnosyssla. I princip alla böcker i serien är yrkena könsrollstypiskt fördelade. I andra böcker hittar man, förutom de som redan nämnts; Steve Marsaan; caféägare, Marklund; tidningschef, Muhammed Karat; guldaffärsinnehavare, Roland; kyrkvaktmästare, Fritiof; lokförare, Per Kraage; bankdirektör, för att nämna några av de manligt tillsatta yrkena. Kvinnorna i böckerna har yrken som kassörska, tågservitris och dagisfröken, förutom de som nämndes tidigare. Detta visar på att kvinnorna i Widmarks böcker innehar yrken utan högre position i samhället. Männen å andra sidan har starka och höga positioner. Alla chefs- och butiksägarroller har tillsatts av det manliga könet. Här ser man en tydlig intersektion mellan hög status på yrken och kön, det vill säga det manliga könet. Elvin–Nowak och Thomsson (2003) tar upp forskning som talar om att okvalificerad arbetskraft i huvudsak består inom yrken som vård, omsorg, service och handel. Dessa yrken innehas ofta av kvinnor, vilket gör att de har en lägre klass i samhället. De skriver också att männen ofta har chefsjobben och kvinnorna finns längre ner i hierarkin. Normer och stereotyper upprepas alltså i böckerna om Lasse och Maja, eftersom det fortfarande idag ser ut så här i samhället. En del yrken i LasseMaja-böckerna kan emellertid ses som ”könsneutrala”, då de inte direkt kopplas till ett specifikt kön; konditor, konduktör, fotograf, tidningsbud etc. Det finns dock undantag, även om det är ytterst få. Det som utmanar är att vaktchefen på banken är en kvinna (*Guldmysteriet*). Hon heter Maria Gonzales de la Cruz. Klädd i grön militärutstyrsel och slips, ses hon som en tuff kvinna på manlig position, trots att hennes kvinnlighet visas i hennes långa hår, röda läppar och naglar samt högklackade skor. Hennes plats på manlig mark undermineras dock av polismästaren som frågar: ”Ni kanske behöver ett handtag?” (s. 20) när Maria drar in en tung låda till bankvalvet. Hon tackar vänligt, men bestämt, nej.

En dominans av manlig överordnad är alltså tydlig i Widmarks böcker. Även vad gäller fördelningen av roller i böckerna. I alla LasseMaja-böckerna vi analyserat är mannen normen, den som representeras mest. Det finns inte en enda bok där kvinnan är övertalig mannen. I till exempel *Guldmysteriet* finns det totalt femton karaktärer, varav tre är av kvinnligt kön. I *Tidningsmysteriet* ryms tolv roller, av vilka tre representerar kvinnan. Och i *Saffransmysteriet* finns det sex kvinnor av totalt femton karaktärer. Listan fortsätter i samma stil. Böckerna visar på tydlig manlig dominans. Kåreland (2005) skriver att manliga huvudpersoner dominerar i barnens litteratur, och speciellt i litteraturen för små barn, då speciellt bilderböcker. Hon fortsätter med att detta många gånger har förts fram i svensk barnboksdebatt. Till och med barnboksförlagen tycks föredra böcker med pojkar som huvudpersoner, då de säljer bättre. Även Diekman och Murnen (2004) nämner detta:

> the simple fact of how much the book includes female characters reflects the value that is accorded to women and girls. Children's books have been criticized as sexist for omitting female characters, for showing only boys or men in illustrations, and for using gender-exclusive language. Even recently published children's picture books underrepresent women and girls in illustrations, even though they tend to portray equivalent numbers of male and female main characters (Gooden & Gooden, 2001, i Diekman & Murnen 2004. s. 375).

Den manliga dominansen syns även på vissa bilder. I t.ex. *Guldmysteriet* sitter fem tavlor upphängda på väggen i banken (s. 73). Dessa föreställer tidigare bankdirektörer. Två tavlor hänger längst upp och de resterande tre under. En av tavlorna avbildar en kvinna. Hon hänger i mitten av de tre tavlorna längst ner, och är placerad ett snäpp längre ner än de två tavlorna bredvid. Detta kan ses som en tydlig underordning av kvinnan. Dessutom ser man, av texten på tavlorna, att hon är den av de fem tidigare bankdirektörerna som satt på sin post kortast tid. Här visas på en klar intersektion där ledarskap och kön görs tillsammans. "Männen tycks vara lite bättre än kvinnorna och därför är det kanske inte konstigt att de och inte kvinnorna väljs till styrelseledamöter" (Elvin–Nowak & Thomsson. 2003, s. 50). Författarna menar på att många förmodligen tycker citatet inte är klokt, men att samhället faktiskt ser ut så. Mannen har tagit för sig och de kvinnor som har valt att göra "manliga saker" har riskerats att bli betraktade som onormala. De skriver vidare att "könsmaktsystemet säger att mannen är normen, kvinnor ska likna männen, men inte för mycket" (s. 51). Vidare kan man bredvid tavlorna på höger sida se en almanacka uppsatt. Dagen till ära, 12 juli 2006, har Herman namnsdag. Det är ett manligt namn, i dubbel bemärkelse. Uppdelat blir namnet 'herr' och 'man'. Herman är ursprungligen ett tyskt namn och betyder dessutom "krigare, eller herreman, mäktig" (http://hem.passagen.se). Att mannen är normen förstärks genom namnet Herman. Författaren vill säga oss; att vara ledare är att vara man.

I *Tidningsmysteriet* ser vi samma tendens av manlig överordning. Utanför tidningshuset "Vallebybladet", sitter en tavla som visar medarbetarnas namn och på vilken våning de befinner sig (s. 24). Längst upp, på tredje våningen, har tidningschef Marklund sitt kontor. Under honom sitter Pia Penn-Tax, fotograf och Sigge Jansson, reporter. På första våning finns Uno Svan som är tidningsbud. Mannen är alltså i topp och kvinnan får befinna sig under honom, en tydlig maktstruktur. Även vad gäller yrkesfördelningen här är makten tydlig; den som har det högst prioriterade och betalda arbetet, dvs. chef, sitter ovanpå de andra. Längst ner i rangordningen befinner sig tidningsbudet Uno Svan, på plan ett. Man kan också se en påtaglig klasstillhörighet. Elvin–Nowak och Thomsson (2003, s. 74) talar om att klass kan ses som en strukturerad ojämlikhet relaterad till ekonomi och maktresurser. Vidare säger de att klass kan handla om prestige, status, identitet, kultur och livsstil.

3.2.6 Känsliga kvinnor och aggressiva män

Avtecknade Sara, som i *Cafémysteriet* har blivit utsatt för en rånare tre gånger, gråter av rädsla och oro. Även Pia Penn-Tax i *Tidningsmysteriet* gråter då hon tvingas erkänna att hon var den skyldige att publicera de falska tidningsartiklarna i Vallebybladet. Agneta Wikander, tågkonduktör i *Tågmysteriet* gråter och så även skolfröken Gun i *Skolmysteriet*. I de flesta av Widmarks böcker visas kvinnor som oroliga och gråtande, men inga män som visar sina känslor på detta sätt, vilket antas vara en kvinnlig egenskap. Nilsson och Nihlén (2006) skriver att på 1500- och 1600-talet skulle en riktig man gråta offentligt. Idag säger man istället att 'en riktig man gråter inte'. Dagens ideal att gråt är något privat och kvinnligt, slog igenom först i slutet av 1800-talet. Män, som naturligtvis också har känslor, men inte visar det på samma sätt som kvinnor, skildras på ett annat sätt. Som polismästaren i *Tågmysteriet*: "Då ser Lasse och Maja hur polismästarens öron ändrar färg. De blir rödare och rödare! Sedan vidgas hans näsborrar och han andas tungt. Han flåsar som en retad tjur" (s. 45). Han blir alltså jämförd med en frustande tjur. En kvinna skulle aldrig bli jämförd med en tjur. Kvinnor blir ledsna och gråter, män blir arga och aggressiva.

3.2.7 Den heterosexuella normen

Lotta Olsson skriver i Dagens Nyheter: ”*LasseMajas Detektivbyrå* är välgjord och en fullträff bland julkalendrar, för den som vill ha ett helt homogent samhälle utan minsta svärta, eller avsteg från normaliteten” (2006). Hennes uttalande stämmer bra överens med hur både böckerna och julkalendern gestaltas. Heterosexualiteten är här norm, även om det finns ett exempel på homosexuell kärlek. I *Cafémysteriet* visar det sig att caféägaren, Steve Marsaan, är hemligt förälskad i Dino Panini som arbetar hos honom. Det kommer fram när Steve, som också är den som rånar sitt eget café, blir påkommen mitt i rånet av Lasse, Maja och polismästaren. Steve, som har haft hjälp av konditorn Ulla Bernard, har lurat i henne att de två ska rymma tillsammans med alla pengarna när allt är över. Ulla tror att de ska flytta till en stor stad och att hon ska få ett eget café. Men Steve har bara haft henne som täckmantel. När han så blivit upptäckt och sagt att det inte är Ulla han älskar, utan en annan som arbetar på caféet, riktas allas blickar mot Sara Bernard, Ullas dotter. Men Steve säger: ”Visst är Sara söt och trevlig, men hon är ingenting mot min italienske chokladpralin” (s. 72). Dino blir mycket överraskad av Steves känslor, och visar att de inte är besvarade genom att ta ett steg bakåt och samtidigt hålla upp händerna i luften med handflatorna mot Steve, som för att hålla honom borta. Bilden visar en skräckslagen Dino Panini. I julkalendern, som inleder mysterierna med just Cafémysteriet, har dock tagit bort detta homosexuella inslag. Detta är som sagt det enda icke-heterosexuella inslag i LasseMaja-serien. Den heterosexuella normen i Widmarks böcker visar på att det är onormalt att vara homosexuell, det vill säga avvikande. Att inslaget dessutom tagits bort på TV visar detta. I övrigt ser man små inslag här och där som talar för att det är det heterosexuella samhället som är normen. Det finns inget mer, än det som föregående beskrevs, som utmanar denna norm. I *Tidningsmysteriet*, som bland annat handlar om fotografen Pia Penn-Tax, får vi se ett bröllopsfoto av Pia och hennes man Karl Tax som hänger på väggen på hennes kontor. Senare i samma bok när Pia berättar om sin Karl, ser vi honom som i en tankebubbla formad som ett hjärta. Även på Sigge Jansson, reporterns, kontor står ett foto av hans fru i bokhyllan. I *Skolmysteriet* har vikarien Klas och skolsyster Mary ett hemligt kärleksförhållande. De träffas i smyg i kopiator-rummet på skolan: ”Älskling, säger syster Mary. Kyss mig! Klas kysser Mary och säger: Följ med mig på min jorden runt-resa! Mary kysser Klas och sedan försvinner de ut” (s. 81).

Polismästaren, som är en ensamstående man, visar om och om igen på ett tydligt kvinnotycke. I *Cafémysteriet* är han attraherad av Ulla Bernard. Det visar han tydligt genom att först säga att Steve Marsaan är en lycklig man, då Ulla påtagligt är förtjust i honom. Sedan rodnar han stort och slår ned blicken när Ulla ler mot honom. I *Tågmysteriet* är han betuttad i konduktören Agneta Wikander. När hon kommer för att titta på biljetterna råkar hon ramla, men polismästaren tar tag i henne innan hon faller i golvet. Agneta tackar och polismästaren rodnar. I slutet av boken får han en puss mitt på munnen av Agneta som tack för att han redde ut allt: ”Hon går fram till honom, ställer sig på tå och pussar honom rakt på munnen. Sedan försvinner hon snabbt ut ur kupén. Med eldröda öron sjunker polismästaren ner på sitt säte. Han slänger upp fötterna på säcken på golvet, och med ett lyckligt leende på läpparna har han snart somnat med hakan mot brösten” (s. 88). Även i *Guldmysteriet* ser vi prov på polismästarens smak för det kvinnliga könet. Först beundrar han Maria Gonzales de la Cruz styrka när hon alldeles ensam drar in en stor låda fylld med guldtackor till bankvalvet. När hon sedan kommer ut igen börjar hon stampa med skorna i trottoaren, knäppa med fingrarna och skrika ”Flamenco!” (s. 29). Hon virvlar fram till polismästaren, trycker sig intill honom och säger att han skulle bli en utmärkt flamencodansare. Polismästaren blir då generad. När de lite senare skiljs åt cyklar polismästaren iväg tillsammans med Lasse och Maja och han mumlar för sig själv: ”Caramba, vilken kvinna!” (s. 31).

3.2.8 Vi och dom

Elvin-Nowak och Thomsson (2003) skriver, som nämndes under teoretisk anknytning, att det i Sverige görs skillnad mellan infödda, det vill säga svenskar, och de som märkbart inte är det, alltså invandrare. Ett av kriterierna för särskiljandet 'svenskar – invandrare' är ett avvikande utseende, till exempel mörkt hår och mörk hud. Vidare menar de att detta är en schablonbild, en stereotyp, som

bygger på att invandrare är de avvikande och att svenskarna är de normala. I särskiljandet av dessa två grupper ligger också klassbegreppet nära till hands, då många invandrare, enligt Elvin-Nowak och Thomsson, av svenskar anses tillhöra en annan samhällsklass. I LasseMaja-böckerna är det emellertid svårt att se, å ena sidan att invandrarna skulle vara avvikande, eller å andra sidan att de skulle klassas som lägre rang än de andra i Widmarks samhälle Valleby. Alla verkar integrerade och lyckliga tillsammans. Däremot är schablonbilden, som Elvin-Nowak och Thomsson talar om, tydlig. På bilderna av Muhammed ser vi en man med svart yvig mustasch och mörkt hår.. I *Cafémysteriet* arbetar Dino Panini, som likt Muhammed Karat har mörkt hår, på Café Marsaan. Dino är från Italien och slänger sig med ord som ”Mamma mia” (s. 27) och ”Signor” (s. 26). Emellertid blir han tyst och ledsen om man pratar om hans hemland då ”hans mamma visst är sjuk och behöver dyr specialistvård på sjukhuset” (s. 27). Muhammed Karat, ägare av juvelerarbutiken intill Café Marsaan, är också av annat ursprung. Kapitel ett i *Tidningsmysteriet* börjar med att Muhammed Karat hoppar upp och ner på dagens upplaga av Vallebybladet och skriker: ”Jag svär på att hämnas. Vid alla mina förfäders gravar! Det här var det värsta jag sett” (s. 12). Muhammed är arg för att någon har tryckt en falsk artikel om honom där det står att han använder falska diamanter i sina smycken. Han fortsätter att gasta: ”De uslingarna! De ljuger! Mitt stolta namn drar de i smutsen. Och inte kan de stava heller. Det är rena öron-märkningen!” (s. 14). Maja förstår inte vad Muhammed menar och Lasse förklarar: ”Mustafa menar nog äre-kränkningen. Det kallas så när man talar illa eller ljuger om någon” (s. 14). Både Dino och Muhammed värnar om sin familj, vilket man får en tydlig bild av. I Sverige gör vi naturligtvis också det, men inte till fullo så mycket som i andra länder. I många andra kulturer är man tillsammans mer med familjen än vad svenskarna är, vilket kan förmodas vara en stereotyp bild. Muhammed, som har ett arabiskt namn, värnar mycket om sin heder och att hans namn inte ska smutsas ned.

> I de flesta länder ses familjen som det fundament på vilket samhället vilar /.../ Den enskilda familjens status är till största del beroende av familjens heder. I sådana samhällen är mannens värde, status och acceptans, både i de egna och i samhällets ögon, avhängigt av faktorer såsom stam- eller klantillhörighet, familjeheder och ägande. Heder är relaterat till patriarkala familje- och släktskapsrelationer och individen betraktas i första hand som en del av gruppen, klanen eller familjen (www.amnesty.se).

En annan karaktär av utländskt ursprung är Maria Gonzales de la Cruz, spanjorska, som figurerar i *Guldmysteriet*. Även hon är mörkhårig och slänger sig med ord som ”ay caramba” (s. 28) och ”flamenco” (s. 29).

3.2.9 Sammanfattande analys av LasseMaja-böckerna

Martin Widmarks Lasse och Maja gestaltas som utmanande när man tänker på könsrollerna och även vad gäller ålder. Dels så stämmer inte deras manliga och kvinnliga drag, om man jämför med de drag som normalt ges manlighet och kvinnlighet (se bilaga 2), och dels så framställs de som mer vuxna trots sin ålder. Här utmanar alltså Widmark köns- och åldersrollerna. Dock är birollerna stereotypiskt framställda, som visades i analysen. I kulissen bakom Lasse och Maja återupprepas normer och stereotyper, medan Lasse och Maja utmanar dessa. Widmark erkänner att detta är en medveten tanke hos honom. Han säger att ”Vallebys boende och bovar är typiserade, karikatyriska” (Edwards. 2006, s.22). Vidare menar han att man måste våga låta karaktärer vara typer, men att man ska behandla dessa med varmt hjärta. Ett undermedvetet grundbudskap hos Martin Widmark är att han registrerar, men inte värderar. Även Kåreland (2005) skriver att särskilt de vuxna som figurerar i bakgrunden ofta är tecknade efter könsschablonerna.

Det är mycket i Widmarks böcker som är stereotypiskt, och som upprepas om och om igen. För att nämna något har vi till exempel yrkesfördelningen. Kvinnorna har blivit tilldelade de omvårdande, lägre statussedda yrkena, medan männen befinner sig högre upp i chefspositioner. Kvinnan tycks hela tiden vistas under mannen. Ett stereotypiskt upprepande drag hos Widmark. Även rollbesättningens utseende är stereotypiskt. Kvinnorna utmålas ofta på ett typiskt kvinnligt sett med trånga kjolar, spetsförkläden där bröstvårtorna avtecknas tydligt och med attribut som läppstift i handen. Flera av

böckerna visar också på hur viktigt det är, att som kvinna, vara smal för att få ett bättre självförtroende. Vad gäller männen däremot, nämns inget sådant alls. Polismästaren är ju en lite knubbig man. Här gäller istället att visa på styrka. Det är vad som utmärker mannen.

Vad gäller klassaspekten ser man en tydlig över- och underordning. Elvin-Nowak och Thomssons (2003) teori om att klass är relaterat till ekonomi och maktresurser, visas tydligt i dessa böcker då männen har ett övertag här. Detta visas både vad gäller manligt-kvinnligt, eftersom kvinnornas position hela tiden ligger under mannens, men även yrkesmässigt. Kvinnorna har ideligen yrken av lägre status än vad männen har.

Som redan visats i analysen finns det ett antal personer med annat ursprung än det svenska. Dessa utmålas på ett stereotypiskt sätt och detta upprepas även i alla böcker. Widmark visar en bild av hur invandrare förväntas vara, utifrån svenskarnas synsätt. Det är naturligtvis en schablonbild eftersom man generaliserar, men samtidigt är sådana bilder så fästade i minnet att de faktiskt känns sanna. Han gör det dock på ett lite vitsigt och roligt sätt, utan att vara dömande.

Heterosexualiteten är normen i Widmarks böcker, men han visar på att det inte är den enda sexualiteten som finns. I *Cafémysteriet* är, som visats i analysen, Steve Marsaan hemligt kär i Dino Panini. Men då Dino inte besvarar hans känslor, utan istället ryggar bakåt förskräckt visar Widmark på att det är fel och avvikande att känna som Steve gör. Scenen utstrålar homofobi. I SVT:s julkalender *LasseMajas Detektivbyrå* (2006) vill man inte ens ta med scenen. Heterosexualiteten är alltså normen, vilket upprepas konstant.

I detta avsnitt inledde vi med att förklara att Widmark utmanar könsrollerna, men han utmanar även i fråga om ålder. Här är det främst Lasse och Maja som åsyftas. De är bara tio år gamla, men Widmark har, genom deras driftighet och intelligens, fått dem att framstå som äldre. I och med att de är detektiver, och hjälper polismästaren med diverse brott, får man en känsla av deras vuxenhet. Polismästaren kallar ofta Lasse och Maja för ”sina små kollegor”. Jämför man Lasse och Maja med varandra så är Maja den som visar sig mer vuxen, genom hennes skyddande och självständiga personlighet.

Alla dessa kategorier konstrueras tillsammans på olika sätt. Vi har sett exempel på intersektioner där kön och ålder tillsammans görs till något gemensamt och även mellan klass och kön vad gäller yrkesfördelningen. Många kvinnor i böckerna framställs som ”objekt” i polismästarens ögon. De är typiskt kvinnliga i fråga om utseende och kläder. Deras sexualitet, kön och ålder görs tillsammans till den kvinna de är.

3.3 Sandor slash Ida

I Sara Kadefors bok om Sandor och Ida utspelas handlingen i 2000-talets Sverige och där i storstadsregionerna Stockholm och Göteborg. Huvudpersonerna utgörs av Ida och Sandor som går i nians sista år i grundskolan. Datorn kommer att bli den första sammanbindande länken dem emellan eftersom de genom chatten får vetskap om varandras existens. De båda känner ett utanförskap i sin tillvaro. Därför söker de sin jämlike genom internet där de kan få förståelse och bekräftelse på sina tankar och känslor.

Ida bor tillsammans med sin frånskilda mamma i en lägenhet i Stockholm. Pappan har skaffat sig en ny familj och bor i USA där han tjänar mycket pengar. Ida har mejlkontakt med sin pappa men hon känner att han inte har tillräckligt tid för henne. Han ger henne pengar men inte mycket mer. Mamman lider av depression och Ida får sköta hem och hushåll och hennes tid går också åt till att sporra mamman till att söka arbete, meningsfull fritidssysselsättning och en ny man. Ida vet att mamman är beroende av henne och hon har ett vapen – hon hotar med att flytta till sin pappa om mamman inte tar tag i sitt liv. Ida frustreras över att mamman förspiller sitt vackra yttre och sin person på att tillbringa tid i sängen. Mamman får ibland tillfälliga arbeten som kontorist och telefonist, men stannar aldrig länge på samma ställe. Mammans önskan är att Ida inte ska bli som hon. Även Ida

söker något annat. Hon ser bra ut och har många kompisar, men hon trivs inte med den ytlighet som kompisarna representerar.

Sandor lever tillsammans med sin mamma och pappa och två syskon i ett radhusområde i Göteborg. Hans föräldrar kommer från Ungern. Mamman är danspedagog på den skola som Sandor dansar balett på under sin fritid. Pappan är översättare och jobbar hemma på sitt kontor framför datorn. Sandor känner att pappan inte har tid för honom och han trivs inte med att se sin mamma utföra ett misslyckat jobb som danslärare. Dessutom vill hon att Sandor ska bli något stort inom baletten. Han känner sig annorlunda och utanför det killgäng som spelar fotboll på fritiden. Han har sitt balettintresse och får höra glåpord som bög från Babak i klassen. Sandor har en kompis som han tycker är olik honom men som han ändå värdesätter som vän. Kompisen kommer dock att flytta eftersom hans pappa fått arbete på annan ort. Då Ida och Sandor möts genom chattandet och så småningom också fysiskt kommer deras olika bakgrunder, uppväxtförhållanden och personligheter att konfronteras.

3.3.1 Ombytta roller

Vad gäller Idas sociala roll med uppgiften att ta ansvar för hem, hushåll och även för sin mamma görs Ida kvinnlig i traditionellt avseende. Marika Andrae skriver i *Rött eller grönt? Flicka blir kvinna och pojke blir man i B. Wahlströms ungdomsböcker 1914 – 1944* (2001) att de kvinnliga huvudrollerna ofta intar en omhändertagande roll. Ett exempelpå detta i *Sandor slash Ida* (2001) är det omvända mor-dotterförhållande som uppstår när modern är sjuk. Men Ida går också emot stereotypen angående kvinnlighet då hennes karaktär framförallt utgörs av att vara stark, aktiv och initiativtagande (se bilaga 2). Hon uppvisar också våldsamhet då hon i skolan smäller till en av tjejerna. Lena Kåreland (2005) skriver om pojken och flickan som går utanför de traditionella genusmönstren i ungdomsboken. Hon menar liksom Conell att det finns olika slags femininiteter och maskuliniteter. Det innebär, enligt Kåreland, att kvinnor kan vara maskulina och män feminina.

Det är när Ida känner sig hotad av en mans fysiska våld som hon blir passiv. Det är på detta plan mannen får stå som symbol för makt och överlägsenhet. I detta utsatta läge söker Ida stöd i det kvinnliga. Vid det första tillfället tänker hon att om hon får en käftsmäll så kan hon sminka över det med foundation. Vid ett annat tillfälle ringer hon Sandor som står för en kvinnlig känslighet och förstående attityd. Han får också i boken representera det annorlunda, som går emot könsrollsstereotyperna, han bryter mot normen av hur en kille ska vara. Det är Ida som tar den aktiva rollen, som snackar och skojar i killgänget. Och när Ida träffar Babak så får hon honom att känna sig liten. Här gör Ida och hennes manliga egenskaper ”macho-Babak” till liten och utan makt. Manlighet och kvinnlighet görs ofta tydligt genom att de typiska rollerna har bytt plats med varandra (se bilaga 2). Sandor är mer passiv och blir ifrågasatt av både killgänget, av sig själv och stundtals även av Ida. ”Straffen för dem som kliver för långt in på fel könsarena kan vara hårda. Könsmaktsystemet säger att männen är normen, kvinnor ska likna männen, men inte för mycket. Samma sak gäller för männen” (Elvin-Nowak & Thomsson. 2003, s. 51). Killarna i boken inordnas också i den heterosexuella kulturen av att inte vilja bli uppfattade som bög. Stereotypen för den feminina bögen verkar vilja suddas ut när Sandors skolklass får besök av RFSL, men det som händer är att stereotypen förstärks för vad som betecknar kvinnlighet: ”Ni tror att man måste vara feminin, eller hur? Hålla på med smycken och måla sej kanske och vilja göra tjejsaker, va som en tjej /…/ Det hörs tydligt vad de där två, kanske tre personerna säger: *Sandor…Sandor…Sandor…*”(Kadefors. 2001, s. 32).

Barbro Johansson skriver om att göra kön och ålder med tingens hjälp (2005). Hon skriver om hur vissa klädesplagg blir laddade med ålder och om flick- och pojkstämplar. I likhet med hennes studier kan man här se hur kön görs i förhållande till vissa attribut och dessutom till något nedvärderat. När Sandor sadlar om från balettdansare till fotbollsspelare och visar killgänget att han inte är homosexuell upprätthålls här en manlig norm, det är först nu han blir accepterad. Det är när Sandor antar symboliska koder som kläder och fritidssysselsättning som han blir accepterad av killgänget.

3.3.2 Vem är det som är bög egentligen?

När Sandor så sadlar om från balettdansare till fotbollsspelare och visar killgänget att han inte är homosexuell upprätthålls en manlig norm, det är först nu Sandor blir accepterad: ”Anton säger att Sandor ska vara med i försvaret, han behöver hjälp där bak” (Kadefors. 2001, s. 195). Men det är också när Sandor uppvisar typisk manlig aggressivitet som han blir bekräftad. Det är då han vinner respekt i sin manliga omgivnings ögon. Sandor visar då dominans och våldsam överlägsenhet. Han får nog av böganklagelserna och blir våldsam mot Babak och kallar honom för ”svartskalle”. Sandor som själv representerar det etniskt olika gör nu det till något nedvärderat. För att visa på ett överläge använder Sandor, precis som Babak det avvikande som vapen. Lena Kåreland (2001) skriver att i aktuell mansforskning har mannens roll problematiserats där mannen inte bara framställs som norm mot vilken kvinnan mäts. Men Kadefors låter stereotypen för manlighet utmanas då Sandor själv reflekterar över sitt uppträdande: ”Är det enda sättet att vinna respekt på: att skrika högt och vifta vilt?”(Kadefors. 2001, s. 210). Det framställda normala i att spela fotboll och vara heterosexuell ställs på ända då författaren låter en av fotbollskillarna, Valle, gå ut med att det är han som är bög. Bo Ludvigsson (2006) skriver att den unge bögen lyser med sin frånvaro i den äldre ungdomslitteraturen och om han skulle finnas med är han en avvikare, ett problembarn och offer. I Kadefors bok omvänds detta till att gälla den vanliga killen, som varken är problembarn eller avvikare. Sandor känner dock att han inte har mycket att tillföra när han väl är accepterad av gänget. Han trivs inte i rollen som ”machokille”. När Sandor bestämt sig för att hälsa på Ida så blir han måltavla för åtlöje av både Ida och hennes kompisar som har tjejfest. Han blir bildligt nerslagen av fnisset och hånandet av den söte nörden på nätet som är oskuld och kanske bög. Här verkar manlighet göras utifrån normen heterosexualitet. Att Sandor både är attraktiv och oskuld tycks inte höra ihop i tjejernas föreställningar och därför accepteras han inte i detta sammanhang. Här kan inte den avvikande manliga sexualiteten och det typiskt kvinnliga mötas. Även då Ida i ett annat sammanhang tillsammans med Sandor studerar ett fotografi av honom och hon tycker att han ser bra ut med sin smala och muskulösa kropp så ser Ida Sandor på ett sexuellt sätt. Här görs manlighet också utifrån en heterosexuell norm.

3.3.3 Typiska föräldrar

Idas mamma är stereotypiskt kvinnligt framställd som svag och passiv, i egenskap av sjukpensionär och dåligt med pengar. Hon har dessutom ett traditionellt kvinnligt yrke då hon ibland arbetar som telefonist. [5] Detta yrke tycks vara ett arv från den äldre ungdomsboken. Man ser dock hur Kadefors ställer sig kritisk till könsrollerna när Ida funderar över hur vanliga familjer har det med en mamma som fixar frukost och aldrig sitter ner, och med en pappa som läser tidningen: ”Hur kan någon vilja var den där stenåldersmamman?” (Kadefors. 2001, s. 24).

Det typiskt kvinnliga får komma till uttryck även med Sandors mamma som arbetar med barn som danslärare och senare som skolvärdinna. Sandor får höra ett gräl mellan sina föräldrar där han får veta att mamman fått ge upp sin balettkarriär för Sandors pappas skull. Detta kvinnligt självuppoffrande drag (se bilaga 2) visas även när Sandors bästa kompis familj måste flytta till Norrland för att hans pappa fått jobb där. När Sandors mamma sminkar sig och klär upp sig föratt gå på fest i storstaden eller för att se på en balettföreställning så konstaterar Sandor att hon kommer till sin rätt. Genom detta förmedlar han sig själv indirekt som man och ser på hur en kvinna bör se ut och bete sig.

Vi får veta att Sandors pappa jobbar hemma vid datorn som översättare, det är detta rum som Sandor presenterar som pappas kontor när Ida hälsar på. Det är här Sandor skriver till Ida på chatten, det är här han finner mod att höra av sig till henne. Genom sin pappas arbetsplats, genom denna i boken manliga arena, finner Sandor kraft. Här görs en manlig vuxenhet präglat av aktivitet, initiativtagande och ansvarstagande (se bilaga 2).

---

5 Ying Toijer Nilsson (1978) skriver att det i boken *Stoppa pressarna* från 1975 förekommer det vanliga oglamorösa kvinnoyrket växeltelefonist.

3.3.4 Finns det någon vuxen som bryr sig?

Både Ida och Sandor är besvikna på sina frånvarande pappor. Idas pappa som har flyttat och Sandors pappa som är upptagen framför datorn. Men förenandet av det manliga och kvinnliga som Sandor och Ida skapat genom konfrontation med sin omgivning bygger upp en gemenskap och kärlek dem emellan som pekar framåt.

Ida kommer att återerövra den aktivitet som hennes mamma stått för för länge sedan. Hon börjar rida som mamman gjort och söker finna män åt både sig själv och sin mamma. Hon återskapar den kvinna hos sig själv som gått förlorad hos mamman.

Nikolajeva (1998) pekar på att den upproriska tonårsboken har ärvt sitt persongalleri från den traditionella pojkboken vad gäller de vuxna figurerna. Liksom Nikolajeva menar, är de vuxna också i denna bok framställda som ickeförstående, som oengagerade i makt av sin statiska roll och position. Idas mamma och Ida har i mångt och mycket ett omvänt traditionellt barn-vuxen förhållande där Ida tar hand om sin egen mamma. Det pågår ett slags växelspel mellan ett *being-becoming* [6] där maktordningen förskjuts dem emellan. Mamman är beroende av Idas omsorg men visar sin vuxenhet när Ida är ledsen. Efter ett självmordsförsök säger mamman till Ida att hon inte vill att Ida ska bli som hon och att hon vill ändra på sig. Men ändå vågar inte Ida lita på sin mamma. Det är som att mammans förlorade identitet inte kan återuppstå med bara några få ord, det är ett reformarbete som tar sin början i en ny generation representerad av Ida. Det är hon som måste ta första steget att bryta cirkeln. Och det var just det hon gjorde när hon krävde sin rätt att få gå ut med sina kompisar den kvällen mamman gjorde sitt självmordsförsök. Nikolajeva (1998) skriver att i de traditionella flickböckerna är föräldrarna ofta en förebild. Fadern som dock är frånvarande blir som en idol. Vad gäller relationen Ida och hennes mamma, stämmer inte Nikolajevas påstående. I relationen mellan Ida och hennes pappa stämmer det däremot.

I de traditionella pojkböckerna är föräldrarna ett hinder för äventyren och begränsar huvudpersonens frihet menar Nikolajeva (1998). I likhet med detta visar Sandors mamma sin maktfullkomlighet både gentemot Ida och Sandor. Mamman tystar Ida till passivitet då hon lägger skulden på Ida varför Sandor inte längre är engagerad i sin dans. När Sandor får reda på hur det förhåller sig, att Ida dragit sig undan för att mamman skrämt bort henne, konstaterar han bara att så är fallet. Han vågar inte utmana sin mamma, men i tanken smäller han till henne.

Studierektorn på Idas skola befäster inte bara rollen som innehavare av traditionellt manligt yrke utan också i sitt utövande av det när han går in i klassrummet för att upplysa Ida om att hon fått ett telefonsamtal. Ida blir nervös över att få besked av honom och genast misstänker hon att det är ett telefonsamtal som hon fruktat länge.

Det finns en strävan efter att bli godkänd som genomsyras i hela romanen, allt från kompisar, balettinträde, auditions, inträde till gymnasiet, få godkänt på proven till att bli godkänd av sina och andras föräldrar. Det hela är en strävan och ett slags intvingande i ett vuxensamhälle medett ickegodkännande av ordningen och en underordnade position som drivkraft.

3.3.5 Skillnader som skapar gemenskap

Till en början ser Ida sig som fast i sin lott som omöjlig att rubba men det är hennes ovilja mot denna insikt som driver henne att göra det som är annorlunda, att arbeta sig bort från det som tvingar in henne i ett mönster. Mönstret som hennes kompisar står för, som berömmer henne för hennes snygghet och uppmuntrar henneatt skaffa pojkvänner, snacket om att hon kan få vem hon vill. Hon vill prata om skolan, om att få bra betyg medan de andra vill prata om att bli modell och passa som Fröken Sverige. ”Man kanske kan bli smart om man tror att man är smart? försöker Ida” (Kadefors.

6 Om detta begrepp skriver Barbro Johansson (2005, s. 213 ff) om. Det handlar om ett sätt att beteckna barnet och synen på barnet i samhället. Det innefattas av ett slags stadietänkande där man är på ett visst sätt i en viss ålder. Barbro Johansson menar att being och becoming också kan betyda något viktigt i de processer som gör oss till barn, vuxna, flickor, män, pojkar och kvinnor. Being är ett ideal i en tillvaro som präglas av stress och prestationskrav.

2001, s. 35). Hennes kompisar fogar sig här i en slags maktordning som Elvin-Nowak och Thomsson (2003) talar om. ”Va? Lägg ner. Vissa är smartare än andra bara” (Kadefors. 2001, s. 35). Men det är inte det hon vill, hon söker något annat ”Får hon inte godkänt i matte kommer hon inte in på gymnasiet. Om hon nu *vill* komma in. Vad ska hon göra annars? Torka bord med en illaluktande trasa, nej, hon kräks av bara tanken” (Kadefors. 2001, s. 34). Hon vill inte sminka sig och gå på café eller ha tjejfest eller något som tvingar in henne i normen som kvinna; hon vill inte vara Fröken Sverige. Bland de arbetarungdomar i Skeggs (1997) studie som går på de omvårdande vårdlinjerna på gymnasiet finns ett befästande av kvinnliga könsstereotyper från institutionens sida, men också ett konserverande och kontrollerande hos kvinnorna själva av den kvinnliga bilden av hur en kvinna ska se ut och kläs sig och uppträda. Ida kommer att läsa upp betygen på sommaren för att komma in på gymnasiets samhällsvetarprogram samtidigt som någon av hennes före detta kompisar går på serviceutbildning inom restaurant. Elvin-Nowak och Thomsson (2003) skriver att de finns de som hävdar att makt är att kunna bestämma över sig själv och att få vara med och fatta beslut om sådant som är viktigt i ens eget liv. Men Ida har ändå behov av att bli bekräftad som kvinna genom sina kompisar och genom att skaffa pojkvänner. Som Fanny Ambjörnsson (2003) skriver har tjejer ett behov av att spegla sin heterosexualitet i andra tjejer. Ida och hennes omgivning framstår som typisk kvinnlig med att klä sig, sminka sig och göra sig attraktiv för det motsatta könet. Ambjörnsson skriver om hur barn- och fritidstjejerna ”knullar runt”(Ambjörnsson. 2003, s.17) och samhällstjejerna menar att man ska hångla lagom mycket, som de uttrycker det. Det värsta ordet som dessa tjejer vet är ordet hora. Sandors bror Anton anklagar sin tjej Stina för att vara otrogen, han kallar henne hora och fjortis. Här konstrueras kön till något nedvärderat tillsammans med sexualitet och ålder.

Föreställningar om det normala eller vanliga blir tydlig genom Sandors strävan mot svenskhet och Idas strävan bort från det. I den här romanen som utspelar sig i Sveriges 2000-tal signalerar namnet *Sandor* invandrare eller åtminstone svensk med utländsk härkomst, vilket står i bjärt kontrast mot det ursvenska namnet Ida. Sandor säger att han hellre vill heta Sandor Svensson eller Anders Svensson och han vill vara vanlig och spela fotboll. Sandors föräldrar kommer ifrån Ungern och är präglade av en mer östlig kultur. Sandor och hans mamma dansar klassisk balett och pappan behärskar det ryska språket. Sandor känner ett utanförskap i sin tillvaro, inte bara beroende på dansen utan också för att han bär det namn han gör. Han trivs inte bland sina kamrater då ingen delar hans stil eller intresse. På ett kvinnligt, nästan självuppoffrande, vis anklagar han sig själv och sin egen kultur och tillhörighet. Då Ida hälsar på honom säger han om ett av rummen att det är i ungersk stil och helt knäppt. Ida bekräftar Sandors olikhet och stöttar honom i hans identitetsbygge av den kulturella annorlundahet som han representerar. Ida känner också av olikhet och utanförskap, men det är för att hon inte vill tillhöra det ordinära, hon vill vara annorlunda och gå mot strömmen. Hon vill inte upprepa och vara som alla andra och inte som sin mamma. Ida har aldrig gått på dansuppvisning och hon har heller aldrig lyssnat till ryska kompositörer eller sett en plansch på den mest framstående ryske dansaren. Ida visar ofta på normen för heterosexualitet genom sina tankar och uttalanden. Hon säger att mannen på planschen är sexig. Sandor blir glad när hon säger det, det är som han får bekräftelse för sin manlighet och sexualitet på så vis. Idas förebild i den kulturella världen är Madonna, hon som är stark, självständig och sexig.

Här visar också Sandors föräldrar på normen som gäller. De får se ett fotografi av Ida och konstaterar att hon är lik Sandors brors flickvän. Det här paret, Anton och Stina, framställs som sexuellt erfarna och brorsan har ersatt sin balett med flickvännen. Brorsan som inte dansar balett och som brutit med föräldrarna i det avseendet. Ida är en annan typ och inget för Sandor, menar föräldrarna. Sandors föräldrar befäster sin makt vidare. När Ida kommer hem till Sandor och mamman granskar henne kritiskt så får hon henne till att tänka varför hon inte klätt sig i långbyxor istället för kjol. Dock blir pappan ganska nöjd vid matbordet då Sandor räddar Ida i en situation där pappan ställt frågan om vad Ida sysslar med. Ida blir ställd och säger att hon går i skolan. Pappan svarar snabbt tillbaka med att Sandor har sin balett. Så kommer Sandor ihåg att Ida provat på att rida någon gång. Pappan blir då nöjd och säger ”bra”. Här signalerar han sin klass och den blir tydlig genom Ida. ”Klass är liksom kön något som blir viktigt och som framträder först när man möter andra människor. I möten med andra så

beter sig människor av högre och lägre klass olika. Det finns vissa generella mönster som tillåter dem av högre klass att definiera problem och sanningar på ett annat sätt än vad som tillåts dem av lägre klass. Vissa ges rätt att uttala sig och bestämma vad som är sant och vad som är viktigt, och andra hukar sig i de här mötena" (Elvin–Nowak & Thomsson. 2003, s.72). Ida visar också sin klassolikhet gentemot Sandor när hon svartsjukt konstaterar att Sandors balettkompis Christina säkert inte supit eller haft sex en enda gång. Genom detta uttalande konstrueras klass och sexualitet tillsammans. Klassuttrycken manifesteras och tydliggörs också när Ida besöker Operan för att se på Sandors uppträdande. Hon känner att alla tittar på henne och ser att hon inte passar in här, att hon inte kan något om dans. Klasskillnaderna utmanas på så sätt i boken att Sandor och Ida möts och förenas i kärlekens tecken, de överbryggar klasskillnaderna, de står emot till trots eller tack vare olikheterna. Klass görs alltså här genom att visa på skillnaderna dem emellan. Det är dessa skillnader som också kan ses som motsättningarna som skapar spänningen, det som för handlingen framåt.

> Klass, enligt Bourdieu, handlar minst lika mycket om stratifiering utifrån stil, smak, sociala relationer och kroppsliga rörelsemönster som om fördelningen av ekonomiska resurser; lika mycket om vem man umgås med, hur man klär sig och vilken musik man lyssnar till som hur mycket pengar man har på banken (Ambjörnsson. 2003, s. 35).

3.3.6 Sammanfattande analys av *Sandor slash Ida*

De stereotypiska könsrollerna så som de beskrivs av Maria Nikolajeva (1998) utmanas där den manliga huvudrollsinnehavaren står för de kvinnliga egenskaperna och den kvinnliga för de mer manliga. Ying Toijer Nilsson (1978) hänvisar till en 70-talsbok och skriver att det nya könsrollsmönstret frigör personligheten där människors gemenskap blir större. Likaså kan man se samma fenomen i Kadefors roman från 2001.
De litterära figurerna Sandor och Ida får hjälpa varandra i bekräftandet av sin identitet och i motstånd med sin omgivning. Klasskillnaderna blir tydliga i konfrontation med huvudrollernas skilda miljöer, de utgör spänningen och är en del av motsättningarna som för handlingen framåt. Så som Elvin-Nowak och Thomsson (2003) menar att klass är ett slags grund för människors möjligheter i livet utifrån yrke, arbetsvillkor och status, används det här i berättandet som en drivkraft till något aktivt och pådrivande för förändring. Men som Fanny Ambjörnsson (2003) skriver, handlar också klass om indelningar av t.ex umgänge, kläder och musiksmak. Detta visar sig i boken också konstruera normer för sexualitet, där den manliga och kvinnliga sexualiteten görs utifrån en heterosexuell norm. Kön, klass och sexualitet visar sig vidare konstruera varandra. Ambjörnssons beskrivning av den heteronormativa miljön står här som en bakgrund eller kuliss bakom de mer utmanande huvudrollsinnehavarna. Det som utmanas är föreställningar om hur en homosexuell kille ser ut och beter sig.

Ett slags 'vi och dom' uppstår gentemot den könsrollsstereotypt framställda vuxenvärlden kontra huvudrollsinnehavarna. Genom jämförelser med Maria Nikolajeva (1998) gällande relationen mellan barn och föräldrar i barnboken, samt Barbro Johansson (2005) och hennes resonemang kring konstruktion av ålder, kan man i denna bok både se ett omvänt förhållande mellan barn och förälder, men också ett upprepande vad gäller maktförhållandet mellan barn och vuxen.

Likt Elvin-Nowak och Thomsson (2003), som menar att fördomar och schabloner är kopplat till skillnaden mellan dem som tillhör majoritetsbefolkningen och de som avviker, framställs här det etniskt olika som något främmande och ibland även tillsammans med det typiskt manligt våldsamma. Sara Kadefors (2001) utmanar dock bilden på ett sätt där representanten för majoriteten, Ida, väljer att umgås med den avvikande Sandor.

3.4 Sammanfattande analys

Vi kommer under detta avsnitt att redovisa vad vi har kommit fram till i samtliga bokanalyser, utifrån vårt syfte och våra frågeställningar. Vi har tittat på hur normer och stereotyper, i barn- och ungdomslitteratur, upprepas och utmanas utifrån ett intersektionellt perspektiv.

I våra utvalda böcker finns tre manliga huvudkaraktärer; Pelle, Lasse och Sandor, och tre kvinnliga; Gittan, Maja och Ida. I kulisserna runt huvudpersonerna finns även en mängd birollsinnehavare som vi valt att ta med i analyserna. Vi har, utifrån vårt eget analysschema och även Nikolajevas (1998) schema för manlighet och kvinnlighet, kommit fram till att de litterära karaktärerna antingen följer dessa mallar väl, blandar mellan kategorierna eller utmanar dessa stort.

Hur gestaltas de litterära figurerna vad gäller manligt och kvinnligt?

Jämfört med Lasse och Sandor utmanar inte Pelle den stereotypiska bilden av hur en manlig individ ska vara. Författaren Jan Lööf framställer Pelle som typiskt manlig, såsom stark, självständig, aktiv och rationell. Karaktären Lasse i *LasseMajas detektivbyrå* växlar däremot mellan manlighet och kvinnlighet. Han framställs som manligt aktiv, självständig och analyserande, men samtidigt är han kvinnligt emotionell, omtänksam och sårbar. I filmatiseringen av *LasseMajas Detektivbyrå* (2006) är Lasses röst oftast ynklig och tveksam. Han känns rädd och står också ofta tillbaka till förmån för Maja. Liksom hos Lasse växlar karaktären mellan kvinnligt och manligt hos den litterära figuren Sandor. Här överväger dock den kvinnliga sidan, som i boken framställs som hans genuina jag, där han får dragen känslig, empatiskt, omtänksam och sårbar. Då han på grund av sina kvinnliga drag ses som bög måste han bevisa för sig själv, och för sin omgivning, att detta inte stämmer och blir därmed typiskt manligt framställd: aggressiv, våldsam, aktiv och känslokall. Medan Pelle representerar stereotypen för manlighet, utmanas detta av Lasse och Sandor genom sina kombinerade manliga och kvinnliga drag.

Av de kvinnliga karaktärerna är Gittan en flicka som växlar mellan att vara aktiv och passiv. I sällskap med människor är hon passiv genom att hon ställer sig själv i bakgrunden som en sårbar, beroende och lydig gestalt. Dock utmanar hon den kvinnliga könsrollen när hon flyr in i sin fantasivärld och träffar gråvargar, fårskallar och älgbrorsor. Här blir hon istället en aktiv huvudperson som är stark, självständig och beskyddande. I dessa manliga drag är hon samtidigt en kvinnlig modersgestalt, då hon agerar vuxet och uppfostrande. Ida framställs också med både kvinnliga och manliga drag i sin person. De manliga dragen visar på att hon är aktiv och stark, aggressiv och våldsam samtidigt som det stereotypiskt kvinnliga som passiv, omsorgsfull och vacker görs tydliga. Hon är omhändertagande och tar stort ansvar för både hem och för sin mamma. Majas karaktär är den som mest skiljer sig från den traditionella bilden av en flicka. Hon tar oftare än Lasse täten och framställs som självständig, aktiv och analyserande. I filmatiseringen av *LasseMajas Detektivbyrå* förtydligas detta ännu mer genom att Majas röst är stabil, stark och kaxig.

Utöver huvudkaraktärerna förekommer en mängd bifigurer. Det är familjemedlemmar, kompisar, djur och andra medmänniskor. Vi har funnit stereotypiska män såsom polismästaren i LasseMaja-böckerna och Babak i *Sandor slash Ida* samt stereotypiska kvinnor som Sandors mamma med sitt traditionella kvinnoyrke och de känsliga och gråtande kvinnorna i böckerna om *LasseMajas Detektivbyrå.* I våra analyser har vi vidare funnit att det är en manligt dominerande värld i litteraturen. Det är männen som har de bättre och mer betalda yrkena och det är männen som är flest till antalet av karaktärerna Kvinnorna i både böckerna om Ida och Sandor samt Lasse och Maja har lågbetalda yrken, oftast av omvårdande karaktär.

Finns det klasskillnader och hur kommer de till uttryck?

Elvin-Nowak och Thomsson (2003) menar att klass utgör en grund för människors möjligheter i livet och detta framkommer även i de litterära framställningarna. Att klass spelar en viktig roll framgår framförallt i LasseMaja-böckerna och i *Sandor slash Ida*. I bilderboken är det i *Pelle möter en riddare* som man i text och bild kan se det traditionella klassperspektivet av sagokaraktär komma till uttryck i text, men också i bild. Det är riddaren som ska befria den högre stående prinsessan till folkets beundran. Elvin-Nowak och Thomsson (2003) menar att status är det centrala när man talar om klass. Det befästs tydligt i både ord och bild i LasseMaja-böckerna därchefspositionerna innehavs av män medan de traditionellt kvinnliga yrkena innehas av kvinnor. I alla de analyserade böckerna är klass något statiskt där alla karaktärerna förutom Ida är fasta i sin klassposition. Fanny Ambjörnsson (2003) menar att klass lika mycket handlar om vilken musiksmak eller fritidsintressen som hur mycket pengar man har. Ida kommer att utmana sin egen klasstillhörighet och arbetar för en förändring. Hon visar på en klassresa där hon pendlar mellan uttryck som representerar olika klasser.

Hur framställs etnicitet?

Det etniskt olika figurerar i alla böcker, men det är det svenska som utgör normen. I Gittan-böckerna framställs det etniskt annorlunda genom bilderna där en del barn har mörkt hår och mörk hy. Men namnen på barnen är inte utländskklingande och majoriteten har ett svenskt utseende. I Pelle-böckerna är det svenska allenarådande och det etniskt annorlunda problematiseras inte överhuvudtaget. I LasseMaja-böckerna förekommer utländska karaktärer med både arabiska och sydeuropeiska namn. Schablonbilden av en invandrare så som den beskrivs av Elvin-Nowak och Thomsson (2003) framställs här i både ord och bild. Karaktärerna som representerar detta innehar biroller. Dessa blir också tydligt utländska när de slänger sig med ord som inte är svenska. I *Sandor slash Ida* framställs också det etniskt olika med hjälp av utländska namn och det problematiseras även då den manliga huvudrollsinnehavaren vill ingå i majoritetskulturen av det svenska. Det utländska får vidare fungera både som det främmande och farliga, samtidigt som det upplyfts och bekräftas genom den kvinnliga svenska huvudrollsinnehavaren.

Är heterosexualitet en given norm eller utmanas den?

Heterosexualiteten är norm i samtliga av våra utvalda böcker. I böckerna om Pelle dominerar det manliga, dock i en heteronormativ miljö. Heterosexualiteten belyses genom riddarens räddning av prinsessan. I Gittan-böckerna kan man tydligare se inslag av den heterosexuella normen. I den andra boken om Gittan, *Gittan och fårskallarna*, är familjen på semester i utlandet. Vid poolen ligger Gittans mamma och pappa och runt om även andra heterosexuella par. I slutet av boken sitter de på en restaurang och runt om dem sitter par, det vill säga män och kvinnor, vid borden. I *Gittan och älgbrorsorna* har älgarna satt sig i soffan i vardagsrummet och satt på teven, som visar en man och en kvinna som kysser varandra. Lindenbaum visar på en heterosexuell norm som inte avviker på något sätt. Även i Martin Widmarks böcker om Lasse och Maja är heterosexualiteten norm, med ett undantag där homosexualiteten visas, men då som avvikande. Avvikande är den också i Kadefors *Sandor slash Ida*. I den boken visas hela tiden på, bland annat genom att tjejerna gör sig snygga för killarna, att det är heterosexuell man ska vara för att passa in. Sandor, som genom sitt balettintresse hela tiden hånas och kallas för bög, blir avvikande trots att han inte är bög. Däremot Babaks kompis Valle, som visar sig vara bög i slutet, har dolt sin sexualitet genom att agera på männens planhalva. Martin Widmark och Sara Kadefors utmanar alltså heterosexualiteten genom att visa på en annan sexualitet; homosexualiteten. Däremot framställs det som avvikande att vara homosexuell.

Hur görs ålder?

Både Pelle och Gittan görs vuxna i bilderböckernas värld. Det är Pelle som löser problemen, både abstrakt och konkret, åt de passiva vuxna i *Pelle hjälper en riddare*. Här har han en vuxen roll boken igenom, till skillnad från *Pelle möter en lokförare* där det sker en större växelverkan mellan hans barn- och vuxenjag. Gittan är liten och osäker när hon är i sällskap med andra människor, framförallt med barn. I sin fantasivärld däremot, ihop med gråvargar, fårskallar och älgbrorsor, görs hon vuxen och framställs som en individ som vet vad hon vill och även vågar genomföra det. Tillsammans med djuren blir hon som en mamma, vårdar dem och talar om för dem vad de får och inte får göra.

Lasse och Maja framställs mer som vuxna än som barn. Polismästaren inviger dem i vuxenvärlden och genom att ge dem ansvarsfulla uppgifter ser han dem som sina kollegor. I vissa möten med vuxna blir de dock bemötta utifrån sin verkliga ålder.

I *Sandor slash Ida* kan man se ett omvänt förhållande mellan barn och förälder där Ida fungerar som mamma till sin egen mamma. Man kan också se ett typiskt upprepande vad gäller maktförhållandet mellan barn och vuxen, till exempel Sandors föräldrar som utövar sin vuxenmakt gentemot både Sandor och Ida.

Hur konstruerar de olika kategorierna, genus, klass, etnicitet, sexualitet och ålder, varandra?

I alla böcker vi analyserat är makt det styrande. Som vi tidigare nämnt så innebär intersektionalitet att olika maktordningar konstruerar varandra. Lykke (2003) menar också på, utifrån Haraways teorier, att dessa maktaxlar producerar en slags exklusion. Det kan man tydligt se exempel på i böckerna om Pelle, där manligheten dominerar. Pelle rör sig i en manlig sfär med riddaruppdrag och tåg som ska lagas. Där exkluderas i princip det kvinnliga könet. De får bara figurera som roller i den bakomliggande kulissen. Ett undantag kan vara prinsessan som ska räddas från draken. Här kommer begreppet klass in, då hon som prinsessa tillhör den högre klassen, medan folket står lägre än henne. Genom hennes kön och genom att hon fötts in i rollen som prinsessa står hon i högre rang än folket i hennes rike. I just boken *Pelle hjälper en riddare* har författaren Jan Lööf alltså satt in traditionella könsroller som befästs genom klasstillhörigheten. Pelle görs också vuxen i förhållande till sitt kön, genom att han i skapandet av sin egen fantasi tar på sig en manlig roll i en manlig värld. Detta gäller även Gittan som också görs vuxen i sin egen fantasivärld genom att hon i sin könsroll agerar moderligt emot de förmänskligade djur hon möter.

I *LasseMajas Detektivbyrå* visas även Lasse och Maja som vuxna i sin barnroll. Dels så är de barn i en vuxen bransch, men får även instämmande från polismästaren och andra myndiga personer i samhället att de är välkomna in i vuxen-sfären. Det finns emellertid vuxna gestalter i böckerna som nedvärderar deras ålder. Speciellt Maja blir undervärderad, och då i form av hennes ålder som tillsammans med hennes kön ger en bild av hon inte är av samma mått som dem. I Vallebys samhälle finns också tydliga maktstrukturer vad gäller manlig och kvinnlig dominans. Männen har högre ställningar än vad kvinnorna har, vilket visar på en tydlig maktstruktur. Detta visas på flera ställen i böckerna, vilket framgår av analysen. Att männen befinner sig ovanför kvinnan visas konkret i och med informationstavlan som hänger utanför tidningsredaktionen, där chefen befinner sig på plan tre och, den enda kvinnan i huset, på plan två. Detta är också en maktstruktur vad gäller yrkesfördelningen. På plan ett befinner sig nämligen tidningsbudet. Klassaspekten blir här tydlig.

Sandor slash Ida är dock den bok som tydligast visar hur de olika kategorierna konstruerar varandra. Där har kön och sexualitet ett stort samröre. Så även klass och sexualitet, och kön och ålder. Till exempel när Ida gör Babak liten genom sitt kön. Eller när Sandors bror Anton, genom att kalla sin tjej Stina för hora och fjortis, nedvärderar hennes ålder tillsammans med hennes kön och sexualitet. I allt detta ligger makten som en överhängande kategori. På samma sätt utmanas klassaspekten genom att

Ida och Sandor kommer från så skilda världar. Vad gäller etnicitet har vi sett på en intersektion där Babak, genom sitt ursprung och tillsammans med sitt kön, utövar makt för att skaffa sig en position i sin omgivning.

4 Slutdiskussion

Syftet med vår uppsats har varit att utifrån ett intersektionellt perspektiv analysera hur normer och stereotyper upprepas och utmanas i några nyutgivna svenska barn- och ungdomsböcker. Under avsnitt 3.4, Sammanfattande analys, har vi utifrån våra frågeställningar visat på resultaten av våra analyser. Vi kommer här att sammanfatta dessa resultat genom att knyta an till den teoretiska delen och även tidigare forskning. Vidare kommer vi att tolka och värdera våra resultat utifrån egna tankar och slutsatser samtidigt som vi kopplar vår uppsats och dess resultat till läraryrket och skolverksamheten. Vi avslutar denna slutdiskussion genom att dra samman de viktigaste slutsatserna med vårt arbete.

En av våra teoretiska utgångspunkter har varit Yvonne Hirdman (2001) och hennes föreställningar kring manligt och kvinnligt. Enligt Hirdman har kvinnor och män en uppsättning olika egenskaper som utgör deras kön, det vill säga stereotyper. Även Maria Nikolajeva (1998) tar upp detta med kvinnliga och manliga stereotyper och vad som utmärker deras kön. Nikolajeva har satt ihop ett schema som bygger på motsatser, dikotomier, där hon radar upp olika egenskaper för respektive kön. Utifrån detta har vi i våra analyser tittat på stereotypa drag hos författarnas olika karaktärer, det vill säga hur dessa genusstereotyper beter sig utifrån rådande normer i samhället. Pojkar/män och flickor/kvinnor förväntas vara på olika sätt. Går man utanför de rådande normerna ses man som avvikande.

I våra analyser har vi sett exempel på både upprepande och utmanande av dessa normer. Vad som i böckerna genomgående upprepas är de stereotypa dragen hos flickor/kvinnor respektive pojkar/män i den bakomliggande kulissen. Huvudpersonerna utmanar dock genom att agera inom både det kvinnliga och det manliga.

Elvin-Nowak och Thomsson (2003), som skriver om klassbegreppet, menar på att klass främst är relaterat till yrken och status. I alla böcker är klass något statiskt, som inte utmanar på något sätt. Det är endast i *Sandor slash Ida* där det visas på en vilja till klassresa, genom en av huvudrollsinnehavarna.

Även etnicitetsbegreppet lyfts fram av Elvin-Nowak och Thomsson (2003). De menar på att det är det svenska som är normen, som gör att det utländska blir avvikande, vilket vi sett i vårt analyserade material. I Pelle-böckerna finns inga spår av det etniskt annorlunda, medan det i Gittan-böckerna endast visas i bilden att andra etniska tillhörigheter existerar. Däremot kommer schablonbilden av invandrare in, som Elvin-Nowak och Thomsson (2003) talar om, i LasseMaja-böckerna. I *Sandor slash Ida* tydliggörs etnicitetsbegreppet ännu mer, där den svenska normen står som ett kulturellt etniskt ideal. Det utländska framställs emellertid inte bara som negativt utan även som positivt, genom de olika rollkaraktärerna.

Heterosexualiteten genomsyrar alla de skönlitterära verk vi har analyserat. Detta stämmer överens med Ambjörnssons (2006) teori där hon menar att vi lever i ett heteronormativt samhälle, som är kulturellt, socialt och historiskt skapat. Det homosexuella blir därmed det avvikande, och detta ser vi också exempel på i två av böckerna, *Cafémysteriet* och *Sandor slash Ida.*

Överlag framställs våra huvudrollsinnehavare som vuxna trots sin unga ålder. Därmed går de emot vad Barbro Johansson (2005) talar om: en given maktordning vad gäller barn-vuxenrelationer där de vuxna står över barnen. Figurerna i bilderböckerna görs vuxna i sina egna fantasivärldar medan de i barnböckerna rör sig i en vuxen bransch och därmed görs jämnåriga. I ungdomsboken sker en växelverkan i fråga om maktordningen mellan barn och föräldrar.

Liksom Martinsson (2005) ser vi att olika kategorier samverkar med varandra och är betydande för det sociala meningsskapandet, där olika maktordningar konstruerar varandra ömsesidigt. De kan försvaga, förstärka, komplettera eller konkurrera med varandra. Detta kan vi se i våra analyserade böcker där kategorierna genus, klass, etnicitet, sexualitet och ålder samspelar i skapandet av maktpositioner. Främst är det ålder-kön och sexualitet-klass som konstruerar varandra.

Svenskämnet är ett kärnämne i den svenska skolan och litteraturundervisningen utgör en del av det. Eftersom skönlitteratur påverkar våra barn och förstärker oftare än utmanar de traditionella stereotyper som redan finns i samhället, anser vi det vara av stor vikt att man som pedagog är medveten om böckers innehåll. Sociala roller bygger på vanor uppbyggda av stereotyper och normer. Med tanke på att barn tillägnar sig detta till stor del i skolan, så spelar de som befolkar skolan en viktig roll. I Lpo 94 står skrivet att lärare ska värna om allas lika värde och motverka traditionella könsroller. Utan redskap vore denna uppmaning omöjlig att uppfylla. Men genom att man som pedagog medvetandegör sig om bland annat vad som förmedlas i litteraturen för barn och ungdomar kan man komma en bit på väg.

På 70-talet var det vanligt att man i barn- och ungdomslitteraturen skrev om mammor som gav sig in i förvärvsarbete och om så kallade hemmapappor. I våra analyser av mer moderna barn- och ungdomsböcker har vi kommit fram till att föräldrarna inte längre är så viktiga. I stället är det barnen och ungdomarna som lyfts fram. Det är inte heller bara de traditionella könsrollerna som utmanas. Ofta förekommer både utmaningar och upprepningar vad gäller stereotyper för kvinnlighet och manlighet, där också kategorierna ålder, kön, klass och sexualitet och etnicitet samverkar. Kanske kan det ses som ett led i den moderna barn och ungdomslitteraturutvecklingen.

Det är svårt att säga huruvida litteraturen påverkar barns värld eller inte. En del forskare tror att det påverkar, andra inte. Vi tror att det i viss mån influerar elevernas syn på omvärlden. Därför tycker vi att det är viktigt att diskutera litteraturen med eleverna. Hur kommer det sig att stereotyper finns? Vad för normer finns i litteraturen och i samhället och på vilket sätt påverkar det oss? Kan man förändra könsroller och könsordningar? Detta är några av ett antal viktiga frågor att ställa och viktiga frågor att ta ställning till. Av den orsaken anser vi att man ska börja problematisera detta mer än vad som görs i skolan i dag. Genom att ta utgångspunkt i litteraturen, som kryllar av stereotyper och normer bara man tittar noga, tror vi att eleverna ser på detta med andra ögon. Normer och stereotyper är vardagsmat i våra ögon och inget man kanske reflekterar över om man inte medvetet tar upp ämnet. Genom att i denna uppsats göra dessa analyser av barn- och ungdomsböcker, hoppas vi medvetandegöra pedagoger i skolan, lika mycket som vi har medvetandegjort oss själva.

Vad vi känner som de viktigaste slutsatserna med vårt arbete är, som nämndes tidigare, att vi medvetandegjort oss själva om vad som visas i bild och text i barn- och ungdomslitteratur av idag. Trots att det på 2000-talet kommer ut många barnböcker som sägs utmana normer, och då speciellt könsrollsnormerna, finns mycket stereotypt och normativt i bakgrunden, bara man tittar lite extra.

> Although some children's books have succeeded in showing girls that they can be assertive and independent, pursue medical careers, or take care of the car, very few books have shown boys that they can be nurturant and caring, cook meals, or take care of children. These roles and characteristics are valuable for both men and women, girls and boys, and we as a society do a disservice to children by failing to show them the many possibilities for the people that they can become. (Diekman & Murnen 2004)

5 Referenser

5.1 Litteratur

Ambjörnsson, Fanny. (2003). *I en klass för sig. Genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer.* Stockholm: Ordfront Förlag

Ambjörnsson, Fanny. (2006). *Vad är queer?* Stockholm: Natur och Kultur.

Andrae, Marika. (2001). *Rött eller grönt? Flicka blir kvinna och pojke blir man i B. Wahlströms ungdomsböcker 1914 – 1944.* Uppsala Universitet.

Barlebo Wenneberg, Sören. (2001). *Socialkonstruktivism – positioner, problem och perspektiv.* Stockholm: Liber AB.

Berglund, Stig-Arne. (2000). *Social pedagogik. I goda möten skapas goda skäl.* Lund: Studentlitteratur.

Carlsson Wetterberg, Christina & Jansdotter, Anna. (2004). *Genushistoria. En historiografisk exposé,* Lund: Studentlitteratur.

Conell, R.W. (2003). *Om genus.* Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.

de los Reyes, Paulina, Molina, Irene & Mulinari, Diana. (2003). *Maktens (o)lika förklädnader. Kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige.* Stockholm: Bokförlaget Atlas.

Elvin-Nowak, Ylva & Thomsson, Heléne. (2003). *Att göra kön. Om vårt våldsamma behov av att vara kvinnor och män.* Stockholm: Albert Bonniers Förlag AB.

Edwards, Agneta. (2006). Widmarks värld. *Opsis Kalopsis, (3),* 20-25.

Hirdman, Yvonne. (2001). *Genus – om det stabilas föränderliga former.* Stockholm: Liber AB.

Hultén, Eva-Lotta. (060710). Sorgsen, vacker och drömsk. *GöteborgsPosten.*

Jansson, Malena. (061129). Småputtrigt och välgjort i småstaden. *Svenska Dagbladet.*

Johansson, Barbro. (2005). *Barn i konsumtionssamhället*. Falun: Norstedts Akademiska Förlag.

Kadefors, Sara. (2001). *Sandor slash Ida.* Stockholm: Bonnier Carlsen Bokförlag.

Kåreland, Lena & Werkmäster, Barbro. (1985). *Möte med bilderboken.* Kristianstad: Liber Förlag.

Kåreland, Lena. (2001). *Möte med barnboken.* Uddevalla: Mediaprint.

Kåreland, Lena (red.). (2005). *Modig och stark-eller ligga lågt. Skönlitteraturoch genus i skola och förskola.* Stockholm: Natur och Kultur.

Lindenbaum, Pija. (2000). *Gittan och gråvargarna.* Stockholm: Rabén och Sjögren Bokförlag.

Lindenbaum, Pija. (2001). *Gittan och fårskallarna.* Stockholm: Rabén och Sjögren Bokförlag.

Lindenbaum, Pija. (2003). *Gittan och älgbrorsorna.* Stockholm: Rabén och Sjögren Bokförlag.

Ludvigsson, Bo. (2006). Att få känna igen sig själv. *Opsis Kalopsis*, (3), 31-32

Lykke, Nina. (2003). Intersektionalitet – ett användbart begrepp för genusforskningen. *Kvinnovetenskaplig tidskrift, (1),* 47-54

Lärarförbundet. (2001). *Lärarens handbok. Skollag, läroplaner och yrkesetiska principer.* Solna: Lärarförbundet.

Lööf, Jan. (2004). *Pelle hjälper en riddare*. Stockholm: Bonnier Carlsen Bokförlag.

Lööf, Jan. (2004). *Pelle träffar en lokförare*. Stockholm: Bonnier Carlsen Bokförlag.

Martinsson, Lena (red.) & de los Reyes, Paulina. (2005). *Olikhetens paradigm – intersektionella perspektiv på o(jäm)likhetsskapande.* Lund: Studentlitteratur.

Mörck, Magnus (red), Peterson, Dennis (red). (2002). *Ljusgården.* Meddelanden från Etnologiska institutionen Göteborgs Universitet Nr 19. Göteborg: Göteborgs universitet, Etnologiska institutionen.

Nihlén, Johanna & Nilsson, Sara. (2006). *Genusboken.* Stockholm:Liber AB.

Nikolajeva, Maria. (1998). *Barnbokens byggklossar.* Lund: Studentlitteratur.

Olsson, Lotta. (061201). ”LasseMajas detektivbyrå” i SVT. *Dagens Nyheter.*

Petersson, Bo & Hellström, Anders. (2004). *Stereotyper i vardagen. Bilder av det främmande.* KBM:s Temaserie 2004:2. Stockholm: Krisberedskapsmyndigheten.

Skeggs, Beverley. (1997). *Att bli respektabel.* Uddevalla: Bokförlaget Daidalos.

Skolverket. (2000). *Kursplan i svenska.*

Stukát, Staffan. (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap.* Lund: Studentlitteratur.

Svenska Akademiens Ordlista. (1989). Stockholm: Norstedts Förlag.

Toijer Nilsson, Ying. (1978). *Berättelser för fria barn. Könsroller i barnboken.* Göteborg: Stegelands.

Widmark, Martin & Willis, Helena. (2003). *LasseMajas Detektivbyrå. Cafémysteriet.* Stockholm: Bonnier Carlsen Förlag.

Widmark, Martin & Willis, Helena. (2005). *LasseMajas Detektivbyrå. Tidningsmysteriet.* Stockholm: Bonnier Carlsen Förlag.

Widmark, Martin & Willis, Helena. (2005). *LasseMajas Detektivbyrå. Tågmysteriet.* Stockholm: Bonnier Carlsen Förlag.

Widmark, Martin & Willis, Helena. (2006). *LasseMajas Detektivbyrå. Skolmysteriet.* Stockholm: Bonnier Carlsens Förlag.

Widmark, Martin & Willis, Helena. (2006). *LasseMajas Detektivbyrå. Guldmysteriet.* Stockholm: Bonnier Carlsen Bokförlag.

Widmark, Martin & Willis, Helena. (2006). *LasseMajas Detektivbyrå. Saffransmysteriet.* Stockholm: Bonnier Carlsens Förlag.

5.2 Övrig media

Amnesty. (2006). *Hedersbegreppet*. Hämtat 6 januari 2007, från http://www2.amnesty.se/krg.nsf/Webbdokument/403DCE9E4381FEDDC1256C94003F3849?opendocument

Bengtsson, Anki. (2005). *Perspektiv som förnyar maktanalys*. Hämtat 15 december 2006, från http://www.yelah.net/articles/litteratur050722b

Brottsförebyggande rådet. (1999). *Kvinnors brottslighet.* Hämtat 5 januari 2007, från http://www.bra.se/extra/measurepoint/?module_instance=4&name=991215379.pdf&url=/dynamaster/file_archive/050124/5345f0a482bcdd9f1bb2a990e9e785a7/991215379.pdf

Brottsförebyggande rådet. (2005). Hämtat 5 januari 2007, från http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&id=56&module_instance=15

Cohen, Daniel. (2005). *Barnet, könet och kärleken. En textanalys över fostran till kön i barnböcker.*

Hämtat 6 januari 2007, från http://theses.lub.lu.se/archive/2005/02/08/1107863584-15771-504/PED05013.pdf

Diekman, Amanda. B. & Murnen, Sarah. K. (2004). *Learning to Be Little Women and Little Men:The Inequitable Gender Equality of Nonsexist Children's literature.* Hämtad 27 december 2007, från http://www.springerlink.com.ezproxy.ub.gu.se/content/qmx32610l2307347/fulltext.pdf

http://hem.passagen.se/anna80/pojknamn.htm

Intersektionalitet – ett användbart begrepp inom genusforskningen. Hämtat 15 december 2006, från http://genus.se/Om+sekretariatet/Vara+evenemang/2005/Intersektionalitet/_blank

Skolverket. (2000). *Kursplan i svenska.* Hämtat 28 december 2006, från http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0607&infotyp=23&skolform=11&id=3890&extraId=2087

Sveriges Television. (2006). *LasseMajas Detektivbyrå.*

6 Appendix

Bilaga 1
Vårt analysschema

Manligt / Kvinnligt
- Huvudroll – biroll
- Aktiv – passiv
- Ordval
- Handling
- Bilder, bild / text
- Boktitel
- Könsneutralt
- Yrken / sysslor / hobby
- Miljö
- Tänka tvärtom (könsbyte?)
- Faders – och modersgestalt
- Tankar om sig själv

Ålder
- Barn – vuxen – relationer
- Makt
- Aktiv – passiv
- Är barnen ”vuxna”?

Sexualitet
- Heterosexualitet norm? Utmanas den?
- Kläder
- Klasstillhörighet
- Språkbruk
- Hobby / musik
- Känslor / relationer

Etnicitet
- Namn
- Utseende
- Kultur / religion
- Olikhet – likhet
- Normavskiljande?
- Vi och dem

Klass
- Yrke – börd
- Bilder
- Boende
- Drömmar
- Fritidssysselsättning
- Klassresa – vilja att förändra mönster?

Bilaga 2
Maria Nikolajevas schema för manlighet och kvinnlighet

Män/pojkar	Kvinnor/flickor
starka	vackra
våldsamma	agressionshämmade
känslokalla, hårda	emotionella, milda
aggressiva	lydiga
tävlande	självuppoffrande
rovgiriga	omtänksamma, omsorgsfulla
skyddande	sårbara
självständiga	beroende
aktiva	passiva
analyserande	syntetiserande
tänker kvantitativt	tänker kvalitativt
rationella	intuitiva

Bilaga 3

De 100 mest utlånade barn- och ungdomsböckerna på Stadsbiblioteket i Göteborg, 2005

Stadsbiblioteket Göteborg
Onsdag 27 december

Öppettider | Sök i katalogen
Sök på webbplatsen:
Sök

STADSBIBLIOTEKET MEDIA LÅNEREGLER PROGRAM BARN & UNGA DIGITALA BIBLIOTEKET ANDRA BIBLIOTEK

• Just nu • Program • Media • 0-2 år • 3-6 år • 7-9 år • 10-12 år • Tonår • Önskelådan
• Svårt att läsa? • Funktionshindrade • På andra språk • Förskola & skola • Länkar

De mest utlånade barntitlarna 2005

Här nedan ser du vilka böcker biblioteken i Göteborg lånade ut mest av under året som gick.

Barnböcker, de 100 mest utlånade titlarna 2005
Titel/Författare
1. Nar Findus var liten och försvann/ Sven Nordqvist
2. Sandor slash Ida / Sara Kadefors
3. Varulvarna / Martin Widmark, Christina Alvner
4. Gittan och älgbrorsorna / Pija Lindenbaum
5. Flyg! sa Alfons Åberg Gunilla Bergström
6. Mamma Mu åker rutschkana / text: Jujja Wieslander ; bild: Sven Nordqvist ; efter av Jujja och Tomas Wies
7. Gittan och fårskallarna / Pija Lindenbaum
8. Tuppens minut / Sven Nordqvist
9. Napp! sa Alfons Aberg / Gunilla Bergström
10. Känner du Pippi Långstrump? : bilderbok / av Astrid Lindgren och Ingrid Nyman
11. Bu och Bä i skogen / Olof och Lena Landström
12. Osynligt med Alfons / Gunilla Bergström
13. Hurra, för pappa Åberg! / Gunilla Bergström
14. Hur långt når Alfons? / Gunilla Bergström
15. Fotoalbumet / Laura Trenter & Katrin Jakobsen
16. Monsterakademin / Martin Widmark, Christina Alvner
17. God natt Alfons Åberg / Gunilla Bergström
18. Aja baja Alfons Åberg / av Gunilla Bergström
19. Biografmysteriet / Martin Widmark, Helena Willis
20. Mumiemysteriet / Martin Widmark, Helena Willis
21. Puman / Laura Trenter
22. Vem spökar, Alfons Åberg? / Gunilla Bergström
23. Tågmysteriet / Martin Widmark, Helena Willis
24. Pricken / Margret Rey ; illustrerad av H. A. Rey ; till svenska av Astrid Lindgren
25. Mamma Mu städar / text: Jujja o Tomas Wieslander ; bild: Sven Nordqvist
26. Listigt, Alfons Åberg! / av Gunilla Bergstrom
27. Mulle Meck bygger ett flygplan / text: George Johansson ; bild: Jens Ahlbom
28. Cafemysteriet / Martin Widmark, Helena Willis

29. Bu och Bä blir blöta / Olof och Lena Landström
30. Billy och grisarna / Birgitta Stenberg, Mati Lepp
31. Vem räddar Alfons Åberg? / av Gunilla Bergström
32. Raska på, Alfons Åberg / av Gunilla Bergström
33. Jamen Benny / Barbro Lindgren, Olof Landström
34. Bu och Bä i städtagen / Olof och Lena Landström
35. Bli ihop / Thomas Halling ; bild: Maria Jonsson
36. Har kommer flygplanet / Arne Norlin, Jonas Burman
37. Cirkusmysteriet / Martin Widmark, Helena Willis
38. Har kommer bussen / Arne Norlin, Jonas Burman
39. Gittan och gråvargarna / Pija Lindenbaum
40. Var ar bus-Alfons? / Gunilla Bergström
41. En hemsk plan / Pia Hagmar
42. I taket lyser stjärnorna / Johanna Thydell
43. Mamma Mu bygger koja / text: Jujja o. Tomas Wieslander ; bild: Sven Nordqvist
44. Grodan och skatten / Max Velthuijs ; från engelskan av Gun-Britt Sundström
45. Diamantmysteriet / Martin Widmark, Helena Willis
46. Alfons tycker om- / Gunilla Bergström
47. Billy och Lotta på rymmen / Birgitta Stenberg, Mati Lepp
48. Hotellmysteriet / Martin Widmark, Helena Willis
49. Max nalle / Barbro Lindgren, Eva Eriksson
50. Sa gör prinsessor / Per Gustavsson
51. Halla ihop? / Thomas Halling ; bild: Maria Jonsson
52. Kalla diamanter / Kerstin Lundberg Hahn ; illustrationer av Jens Ahlbom
53. Harry Potter och Fenixorden / J. K. Rowling ; översättning av Lena Fries-Gedin
54. Pelle träffar en lokförare / Jan Loof
55. Max napp / Barbro Lindgren, Eva Eriksson
56. Fyra honor och en tupp
57. Det brinner! / Laura Trenter
58. Billy far besök / Birgitta Stenberg, Mati Lepp
59. Bu och Bä på sjön / Olof och Lena Landström
60. Mulle Meck bygger en bil / George Johansson, Jens Ahlbom
61. Max blöja / Barbro Lindgren, Eva Eriksson
62. Grodan ar ledsen / Max Velthuijs ; från engelskan av Gun-Britt Sundström
63. Grodan i vida världen / Max Velthuijs ; från engelskan av Gun-Britt Sundström
64. Bu och Bä i blåsväder / Olof och Lena Landström
65. Adjö, herr Muffin / Ulf Nilsson, Anna-Clara Tidholm
66. Gummi-Tarzan / ritad och berättad av Ole Lund Kirkegaard ; översättning av Kari Naumann
67. Frankensteinaren / Martin Widmark, Christina Alvner
68. Grodan hittar en van / Max Velthuijs ; från engelskan av Gun-Britt Sundström
69. Lycklige Alfons Åberg / Gunilla Bergström
70. Har kommer sopbilen / Arne Norlin, Jonas Burman
71. Resa ihop / Thomas Halling ; bild: Maria Jonsson
72. Malla cyklar / Eva Eriksson
73. Pettson tältar / Sven Nordqvist

74. Mamma Mu aåer bobb / text: Jujja o. Tomas Wieslander ; bild: Sven Nordqvist
75. Coraline / Neil Gaiman ; översättning av Kristoffer Leandoer
76. Totte städar / Gunilla Wolde
77. Laskiga boken / Pernilla Stalfelt
78. Alla far åka med / Anna-Clara Tidholm
79. Harry Potter och den flammande bagaren / J. K. Rowling ; översättning av Lena F Gedin
80. Vad sa pappa Åberg? / Gunilla Bergström
81. Ellen och Olle åter / Catarina Kruusval
82. Bu och Bä på kalashumor / Olof och Lena Landström
83. Godnatt alla djur / Lena Arro, Catarina Kruusval
84. Pelle hjälper en riddare / Jan Lööf
85. Alfons egna saker / Gunilla Bergstrom
86. Visst kan Lotta cykla / av Astrid Lindgren och Ilon Wikland
87. Nar mamma var indian / Ulf Stark, Mati Lepp
88. Pizza med svamp och ost / Gull Akerblom ; teckningar av Karin Södergren
89. Frippe lagar allt / Lars Klinting
90. Bara knyt, Alfons! / Gunilla Bergström
91. Harry Potter och de vises sten / J. K. Rowling ; [översättning: Lena Fries-Gedin]
92. Snögrottan / Laura Trenter, Christoffer Asklof, Joel Prisell
93. Totte bygger / Gunilla Wolde
94. Mulle Meck bygger en båt / text George Johansson ; bild Jens Ahlbom
95. Tidningsmysteriet / Martin Widmark, Helena Willis
96. Ellen och Olle leker / Catarina Kruusval

Version för utskrift och större text>>

Stadsbiblioteket, Box 5404, 402 29 Göteborg. Tel 61 65 00. info@stadsbiblioteket.goteborg.se • Sidan uppdaterad 2006-01-30